

*Kendi Köyünün Yabancıları: Cumhuriyet Dönemi'nde Köy Kökenli Öğretmenlerin Köye Bakışları**

Barış ASLAN

Arş. Gör. Dr., Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Siirt

E-Mail: barisaslan@siirt.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2237-8787

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 04.08.2023 Kabul Tarihi / Accepted: 21.12.2023

ÖZ

ASLAN, Barış, **Kendi Köyünün Yabancıları: Cumhuriyet Dönemi'nde Köy Kökenli Öğretmenlerin Köye Bakışları**, CTAD, Yıl 21, Sayı 42 (Bahar 2025), s. 135-170.

Millî Mücadele sonrasında Anadolu'da modern Türk kimliğine dayanan bir ulus devlet inşası süreci başlamıştır. Kemalist modern ulus devlet oluşturma sürecinde toplum seküler ve modern anlamda baştan tasarlanmıştır. Saltanat ve halifelik kaldırılmış, dil, kültür, iktisat ve eğitim gibi birçok alanda reformlar yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı'dan köylü bir toplum yapısı mirası almıştır. Cumhuriyetin kurucu kadroları topyekûn bir modernleşmeyi hedefledikleri için köylü de modernleştirilmesi gereken bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Köylünün modernleştirilmesinde eğitimin rolünden yararlanılmak

* Bu makale, künyesi verilen doktora tezinin bir bölümünden üretilmiştir: Barış Aslan, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Köy ve Köylülük (1923-1960)*, Dan. Dr. Öğr. Üyesi Hakan Kaynar, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2024.

istenmiş ve köy çocukları eğitilerek köylerine öğretmen olarak gönderilmiştir. Bu öğretmenler hem Cumhuriyet'in kurucu değerlerinin köylerdeki temsilcisi olmuş hem de köyü dönüştürmeye çalışmışlardır. Ancak içinde doğup büyüdüğü köye yabancılaşmışlardır. Ayrıca köyü ötekileştiren dilin üretimine de büyük katkıları olmuştur. Bu makalenin amacı köye gidip köy ile ilgili edebi eserler yazan köy kökenli öğretmenlerin geçirdikleri zihinsel dönüşüm ile birlikte köyü anlattıkları eserlerinde köylerine karşı nasıl yabancılaştıklarını işlemektir.

Anahtar Kelimeler: Köy, Cumhuriyet, Modernleşme, Köy Öğretmenleri, Şarkiyatçılık, Köy Tarihi.

ABSTRACT

ASLAN, Barış, **Alienation from the Village: Views of Teachers from Rural Areas on Villages in the Republican Era**, CTAD, Year 21, Issue 42 (Spring 2025), pp. 135-170.

Following the Turkish National Struggle, the process of building a nation state based on modern Turkish identity began in Anatolia. In the Kemalist process of creating a modern nation state, society was intended to be redesigned in a secular and modern sense. The sultanate and caliphate were abolished, and reforms were made in many areas such as language, culture, economy and education. The Republic of Türkiye inherited a peasant social structure from the Ottoman Empire. Since the founding members of the Republic aimed for total modernization, the peasantry emerged as a phenomenon that needed to be modernized. The role of education was wanted to be used in the modernization of the villagers. Children were educated and sent to their own villages as teachers. These teachers both represented the founding values of the Republic in the villages and tried to transform the village. However, they have become alienated from the village in which they were born and raised. They also made great contributions to the production of the language that marginalizes the village. The purpose of this article is to explore the mental transformation experienced by village-origin teachers who write works about their villages, and to examine how they become estranged from their villages in the narratives they create. The focus is on understanding how these teachers, despite their roots in the village, convey a sense of alienation in their writings about their communities.

Keywords: Village, the Turkish Republic, modernization, Village Institutes, Village Teachers, Village history.

Giriş

Uzun süren savaşlar, milliyetçilik kaynaklı ayaklanmalar ve I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası üzerine 1923'te

kurulan Türkiye Cumhuriyeti kendisine topyekûn bir modernleşme yolu çizmiştir. Başka bir ifade ile hem Osmanlı imparatorluğundan kalan saltanat ve halifelik gibi kurumlar lağvedilmiş hem de toplumun belli değerler çerçevesinde kurgulanması hedeflenmiştir. Bunun için millî bir iktisat, eğitim, dil ve tarih anlayışı belirlenmiş; harf ve kılık kıyafet ile ilgili inkılaplar yapılmıştır. 1924'te yürürlüğe giren Köy Kanunu ve 1926'da kanunlaşan Medeni Kanun gibi kanunlarla toplumsal yaşam yeniden düzenlenmek istenmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi kadroları modern-merkez, bir ulus devlet oluşturmak için çaba sarf etmiş ve bunun kurumsal alt yapısının oluşturulması için mesai harcamışlardır. Kimilerine göre “çağdaşlaşma”, kimilerine göre “modernleşme” ve kimilerinde göre de “Batılaşmak” olarak görülen bu süreç bazen iktidar ile toplum arasında gerilimler doğurmuştur. Özellikle 1930'lu yılların başında dünya çapında yaşanan iktisadi kriz ve Türkiye'de Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması ile çok partili hayata geçiş deneyimi, Cumhuriyetin kurucu kadrolarının Anadolu'da toplumsal destek bulamadıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden 1930'lardan itibaren Erken Cumhuriyet Dönemi yöneticileri hem merkezî modern ulus devleti kurumsallaştırmak hem de modern ulus devletin ilkelerinin toplumda yerleşmesi için çeşitli politikalara başvurmuşlardır. Özellikle 1930'lu yıllarda toplumun eğitilmesine yönelik atılan adımlar ve köycülük söylemi modern ulus devletin toplumsal tabanın oluşturulmasını hedeflemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'dan köylü toplum yapısı devralmıştı. Büyük Anadolu coğrafyasına yayılmış yaklaşık 35.000 köyde nüfusun yaklaşık yüzde 75'i yaşamaktaydı.¹ Dönemin, ulaşım, teknoloji ve haberleşme koşulları düşünüldüğünde merkezî iktidarın buralara kolayca ulaşması neredeyse imasızdı. Bu yüzden hem köyü hem köylü dönüştürebilecek olan eğitim kurumları inşa edilmeliydi. Ayrıca köycülük söylemi ile aydın kesimin ilgisinin köye yönelmesi için çaba harcanmıştır. 1930'larda köylüyü eğitmek ve Cumhuriyetin temel değerlerini köylüye ulaştırabilmek için köy öğretmenlerini yetiştirmeyi hedefleyen politikalar uygulanmaya konulmuştur. Ancak 1930'ların eğitim kurumları köy öğretmenleri yetiştirme konusunda yetersiz kalmıştır. 1940 yılında kurulan Köy Enstitüleri ile köylüyü eğitmeyi amaçlayan en kapsamlı eğitim kurumu kurulmuştur. Bu eğitim kurumu ile köylü çocukları Cumhuriyetin temel

¹ 1927 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkiye'nin nüfusu 13.648.270'tir. Bu nüfusun 10.342.391'i kırsal bölgelerde yaşamaktaydı. Başka bir ifade ile nüfusun yüzde 75,8'i kırsal alandaydı. 1950 yılına kadar bu oran neredeyse hiç değişmemiş ve 1950'de yapılan nüfus sayımında kırsal nüfus Türkiye nüfusunun yüzde 75'i olarak hesaplanmıştır. 1950'den sonra kırsal nüfusta azalma başlamış ve 1985 yılına gelindiğinde kentsel nüfus oranı kırsal nüfus oranını geçmiştir. Başka bir ifade ile 1950'li yıllarda başlayan kentleşme süreci zamanla hızlanmış 1985'te kentsel nüfus oranı yüzde 50'nin üzerine çıkarak kırsal nüfusu geçmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk.: T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ilgili yılların nüfus sayımları.

değerleri ile yetiştirilmek istenmiş ve aynı zamanda bu çocukların Kemalist değerleri köylere taşınması hedeflenmiştir.

Önemle üstünde durulması gereken bir husus, erken Cumhuriyet döneminin köylüye bakışının aslında bir anlamıyla problemliliğidir. Bir taftan köylü “milletin efendisi” olarak yüceltilirken diğer taftanda köylü geri, kalmış, eğitilmesi, medenileştirilmesi gereken cahiller olarak aşağılanmıştır. Başka bir ifade ile dönemin yönetici kadrosu ve aydın kesim “iç şarkiyatçılık” benzeri bir tutum ile Anadolu köylüsünü ele almıştır. Halkevleri aracılığı ile köy ve köylülük ile ilgili bilgiler toplanmış, köylü tanımlanmış sonra da köyler modern cumhuriyet değerleriyle zapt edilmek istenmiştir. Bu zapt hareketinin öncü kuvvetleri olarak öğretmenlere önemli bir rol biçilmiştir. Özellikle, Köy Enstitüleri’nden mezun olan ve köylere öğretmen olarak gidenler Kemalist değerlerin köylere taşınması konusunda önemli bir görev üstlenmişlerdir. Bu öğretmenler sadece köylere gitmekle yetinmemiş daha sonra kaleme aldıkları edebi eserlerle köy ile ilgili üretilen bilginin kaynağı da olmuşlardır.

Bu çalışmada, köyden alınarak enstitülerde eğitilen ve köylerine öğretmen olarak dönenlerin geçirmiş olduğu zihinsel ve duygusal değişim ele alınacaktır. Konuya geçmeden önce köy ve köylülük tanımlanarak köy ve köylülükten ne kastedildiğinin üstünde durulacaktır. Ardından, Osmanlıdan kalan köylü mirası kabaca ele alacaktır. Devamında, Şarkiyatçılık ve İç Şarkiyatçılık kavramları ile çalışmanın teorik arka planı çizilecektir. Dönemin zihinsel yapısını belirleyen koşulların teorik tartışmasını takiben Cumhuriyet döneminin köy ile ilgili eğitim politikaları ve köye öğretmen yetiştirmek ile ilgili yapılan çalışmalar ele alınacaktır. Son olarak, köy kökenli öğretmenlerin eserlerinden örnekler ile öğretmenlerin köyleri algılayış biçimleri analiz edilmeye çalışılacaktır.

Köyü ve Köylülüğü Tanımlamak

Gündelik hayatımızda köy bir taraftan insanın doğayla iç içe yaşadığı, rengârenk çiçeklerin etrafı sardığı, cıvı cıvı kuş seslerinin yükseldiği, kentlerin keşmekeşinden kaçılıp rahat bir nefes alınabilecek bir huzur mekânı olarak yüceltilirken; bir taraftan da geri kalmış, kaba, ilkel, cahil ve medenileştirilmesi gereken insanların yaşadığı bir mekân olarak aşağılanmaktadır. Oysa yerleşik yaşama geçilen ve tarımsal üretimin mekânı olarak ortaya çıkan köy, tarihsel bağlamda ele alındığında, birbirine taban tabana zıt olan bu iki algının dışında, insanlık tarihi açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Başka bir ifade ile köy, mağaralarda yaşayan, avcılık ve toplayıcılıkla besin ihtiyacını gideren insanın evrimleşme sürecinin devrimsel olarak nitelenebilecek aşamasının ilk mekânıdır.

Köy, yüzbinlerce yıl boyunca emekleyen insanın uygarlığa doğru ilk adımlarını attığı, zaman içerisinde gelişen ve belli bir iktisadi, sosyal, kültürel yaşam tarzının ortaya çıktığı toplumsal bir mekân olarak tanımlanabilir. Köylüyü toplumsal bir sınıf olarak değerlendiren Köymen, tarihsel ve iktisadi bağlamda “köylü” kavramını, arkaik zamanlardan itibaren süregelen bir yaşam ve dünya anlayışı olarak tanımlamakta ve sözlerini şu şekilde devam ettirmektedir: *Köylü, çok belirli tarihsel-iktisadi koşullar bağlamında, teknik olarak ilkel teknolojiyle, temel olarak kendi geçimini sağlamak için üretim yapan, belli bir homojenliği olan özgür, küçük toprak sahibidir.*²

Köylülüğü tarihsel ve evrimsel bakış açısıyla ele alan Eric. R. Wolf'a göre ise köylü ilkel toplumla ile sanayi toplumu arasında duran ne ilkel ne de çağdaş olan insanlığın büyük kesimleridir ve sanayi toplumu köylü toplumun yıkıntıları üzerine inşa edilmiştir. Bu tespitlerde bulunan Wolf'un köylü tanımı ise şu şekildedir:³

“O zaman ilk sorumuz köylüleri antropologlar tarafından sıkça incelenmiş olan ilkellerden ayırt eden şeyin ne olduğunu sormaktır. Köylülerden ilkel rençperler olarak söz etmiş bulunuyoruz; yani onlar kentlerin merkezlerinde kurulu seralarda sebze-meyve ya da pencere önlerine konulmuş saksılarda çiçek değil, köyde zirai ürün ve hayvan yetiştirmektedirler. Ancak, aynı zamanda, onlar bizim Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gibi çiftçi ya da zirai girişimciler de değildir. Amerikan çiftliği asli olarak bir ürün pazarında ürünlerini avantajlı bir şekilde satarak kar elde etmek amacıyla pazardan satın alınmış üretim girdilerini bir araya getiren bir iş girişimidir. Köylüyse ekonomik anlamda bir teşebbüs işletmemektedir; o bir iş değil, hane halkı idare etmektedir.”

Wolf'un sözlerinden hareketle köylü ile ticari işletme olarak ortaya çıkan çiftliklerin keskin çizgilerle ayrıldığını ve köylünün sanayi devrimi ve kapitalizmle ortaya çıkan pazar ekonomisinin dışında kalan bir toplumsal yapı olduğunu söyleyebiliriz. Bu tanımların dışında köyü ve köylüyü işlevsel ve mekanik olarak tanımlamak da mümkündür. Örneğin, köyü idari bir birim olarak ele alan, köylünün ödev ve sorumluluklarının genel hatlarını çizen Köy Kanunu'nun 1. maddesine göre, nüfusu 2000'den az yerleşim birimleri köy olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, kanun 2. maddesi cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan, bağ veya bahçeleri olan insanların ikamet ettiği yerleri köy olarak değerlendirilmektedir.⁴

² Oya Köymen, *Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar, Üretenler, Patronlar*, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s.13.

³ Eric R. Wolf, *Köylüler*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.11-16.

⁴ “442 Numaralı Köy Kanunu” *Resmî Gazete*, Sayı 68, Yayımlandığı Düstur: Tertip 3, Cilt 5, Ankara, 18 Mart 1924, s.336.

DİE, nüfusu 10000'in altında olan yerleri köy olarak tanımlıktır.⁵ Sosyolojik ölçütleri temel alan Geray'a göre köy toplulukları, öteki topluluklardan ayrı coğrafi, ekolojik alanlarında ikamet eden, kendine has bir işgücü, toplumsal örgütlenmesi, kültürü, özel bir adı ve tarihi bulunan, kentten daha az nüfusa sahip toplum birimleri olarak tanımlanmaktadır.⁶ Köyü coğrafi bir kavram olarak ele alan Barış Taş'a göre, köy, ekonomik faaliyetleri genel olarak tarım ve hayvancılığa dayanan ve nüfusları kent ve kasabalara göre daha az olan yerleşim yeridir. Köyler bulundukları doğal ortama göre ormancılık, avcılık, madencilik ve balıkçılık gibi iktisadi faaliyetlerin ön plana çıktığı köylerdeki bu faaliyetlerde "hammadde üretimi" olduğu için bu faaliyetlerde tarım ve hayvancılık faaliyeti olarak sınıflandırılmaktadır. Buradan hareketle geçimlerini hammadde üreterek sağlayan insanların yaşadığı küçük yerleşme yerleri ile ekonomik faaliyetlerin yapıldığı arazilerin oluşturduğu ünite köy olarak tanımlanır.⁷

Osmanlı'dan Kalan Miras

Rönesans ve reform hareketleri, coğrafi keşifler, aydınlanma ve nihayetinde meydana gelen Sanayi Devrimi ve kapitalist üretim şekli Avrupa'da üretim merkezini köyden kente doğru kaydırmış ve meydana gelen sosyal, kültürel, siyasal değişimler sonucu farklı uygarlık düzeyleri doğurmuştur. Ancak değişim süreci dünyanın her yerinde aynı şekilde ve aynı hızda yaşanmamıştır. Örneğin, Osmanlıdan köylü bir toplum mirası alan Türkiye Cumhuriyeti köylü toplum yapısını 1980'lere kadar korumuştur. 20. Yüzyılın en önemli toplumsal değişiminin köylülüğün ölümü olduğunu⁸ dile getiren Hobsbawm, Türkiye için şu tespiti yapmaktadır: "*Avrupa ve Ortadoğu Çevresinde yalnızca bir köylü kalesi kadı-Türkiye'de köylülük azaldı ama 1980'lerin ortasında hala mutlak çoğunluk olmaya devam etti.*"⁹

Millî Mücadele sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadrolar, Osmanlı Dönemi'nden beri önemli sorunları bulunan köylü bir toplum yapısı devralmıştı. Osmanlı döneminde uzun süren savaşlar, Osmanlı'nın köylüye karşı ilgisiz oluşu, iletişim ve ulaşım ağlarının yetersizliği, teknolojinin gelişmemesi gibi

⁵ Orhan Türkdoğan, *Türk Köy Sosyolojisi ve Sorunlarımız*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2016, s.55.

⁶ Cevat Geray, "Türkiye'de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy Kent Yaklaşımı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 30, Sayı 1, 1975, s.45.

⁷ Barış Taş, "Türkiye'de Coğrafi Bakış Açısıyla Köy Kavramı", *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, Ankara, Ekim 2016, s.293.

⁸ 20. yüzyılda dünya genelinde ortaya çıkan toplumsal değişim ve köyün önemini yitirmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk.; Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991: Aşırımlar Çağı*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 334-371.

⁹ Hobsbawm, *age.*, s. 338

nedenlerden dolayı Anadolu topraklarında yaşayan köylü nüfus sosyoekonomik olarak geri kalmış ve kötü koşullar altında yaşamıştır. Şevket Süreyya Aydemir, Osmanlı köyünü, bozkırın boşluklarında kaybolmuş birtakım kovuklar olarak tanımlarken Osmanlı köylüsünün kötü yaşam koşullarını vurgulamaktadır. Aydemir'e göre, Osmanlı köylü yüzyıllarca soyguna uğramış, sömürüye maruz kalmış, yalnızca can ve mal vergisi veren ve İstanbul'un günahlarını ödemek zorunda kalan bir toplumsal kesimdir. Aydemir, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele sırasında gözlemlediği Anadolu köylerinin içerisinde bulunduğu kötü koşulları şu şekilde ifade etmektedir:¹⁰

“Köyler görürsünüz ki, insanlar yerin altında yaşarlar. Jeolojik devirlerin biriktirdiği eski yanardağ küllerini, tarih öncesi kazmaların eşi olan aletlerle delebilen insan, bir tepenin altında kendisine dam, oda, ahır, samanlık kovukları oymuştur... Tepenin altını dolduran bu yeraltı evlerinin, bu mağara konutlarının bazen birinden diğerine geçilir. Havaya açılan deliklerden içeriye loş bir ışık sızan bu yeraltı dehlizlerinde, tarihöncesi devrinin mağara adamı gibi dolaşırsınız:

-Acaba hangi devirde, nerede yaşıyorum?

Dersiniz. Her şey sizden ayrı, herşey size yabancıdır. Bu âlem sanki başka bir gezegenden kopmuştur. Başka bir çağdan arta kalmıştır. Toprağında çalı bile bitmeyen bu ölmüş dünya kabuğu üstünde öküzler, inekler, eşekler, ancak keçi kadardır... İnsanlar ile hayvanlar bu kavruk bitkiden nasiplerini nasıl çıkarırlar diye düşünürsünüz?”

Aydemir'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere Osmanlı'nın son dönemlerinde köylü zorlu yaşam koşullarıyla yüz yüze kalmış ve mağara devrindeki gibi yaşayan bir varlıktır. Köylü, devlet için asker ve vergi toplanılacak bir kaynak olmaktan başka bir şey değildir. Ordu Sağlık Bürosu da benzer tespitlerde bulunmaktadır. Büronu'nun raporuna göre, Cumhuriyetten önceki dönemde ulaşım olanaklarının sınırlı olması, köylülerin dış dünya ile bağlarını keserek içlerine kapanmalarına neden olmuştur. Köylünün dış dünyadan kopuk olan sosyo-ekonomik yapısı köy yaşantısını oldukça olumsuz yönde etkilemiştir. Rapora göre, köylerin yüzde 80'i sağlığa uygun koşulların bulunmadığı yerlerde kurulmuşlardır. Halkın yüzde 14'ü sıtmal, yüzde 19'u frengili ve yüzde 72'si bitli olup, her an tifüse yakalanma tehlikesi ile karşı karşıyadırlar. Ayrıca, halkın yüzde 97'nin uygun tuvalet ve kolaylıklara ulaşması mümkün değildi. Bunlara ek olarak, tımar sisteminin çöküşünden sonra mültezimlerin vergi toplamak için başvurdukları zorbalık, devlet gücünü arkalarına almaları, rüşvet ve borçlandırma yöntemiyle tarım arazilerinin büyük bir bölümü derebeyi ve ağaların eline geçmiştir. Köylünün büyük bir bölümü az topraklı veya topraksız

¹⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *Sıyrı Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1974, s. 80-83.

kalmıştır. Osmanlının son döneminde, yol, su, okul, sağlık ocağı gibi kamu yatırımları köylere kadar uzanamamıştır.¹¹

1919 ve 1920’de Kütahya’nın köylerinde köycülük faaliyetlerinde bulunan Reşit Galip de köyleri gözlemlemiş ve “Köycülük” başlıklı bir yazı kaleme alarak dönemin köylerinin koşullarını ele almıştır. Kendisine göre, Anadolu’nun ve bütün Türklüğün geleceği yoksul ve sefalet içinde yaşayan köylerin, yaş ve havasız izbelerinde ve ışık almayan kulübelerinde unutulmuş bir halde can çekişmektedir. Ayrıca, köylünün eşraf, ağa ve büyük toprak sahibi derebeylerin baskısına maruz kaldığını vurgulamaktadır.¹² 1920’li yıllarda tarım yurdu olan Anadolu’da tarih öncesi araç, gereç ve tekniklerle tarımsal üretim yapılmaktadır. Üretimin arttırılması için gerekli olan yapay gübreleme yapılmamakta ve birbirini takip eden yıllarda farklı ürünler ekilmemektedir. Hatta mahsulün tanelerini birbirinden ayırmak için eski devirlerdeki gibi rüzgârdan yararlanılmaktaydı.¹³

Cumhuriyetin kurucuları, Türkiye’yi modern-merkezî bir ulus-devlet şeklinde kurgulamış ve toplumu değiştirip dönüştürerek modern bir toplum yaratmayı kendilerine şiar edinmişlerdir. Bu bağlamda siyasi, idari, hukuki sistemi ve toplumu yeniden kurgulamak için büyük çaba sarf etmişlerdir.¹⁴ Türkiye nüfusunun büyük bölümü köylerde yaşadığı için yönetici sınıfın ilgisi köye ve köylüye de yönelmiştir. Köyün kalkındırılıp, modern, medeni bir sahaya dönüşmesi için Cumhuriyet tarihi boyunca köye yönelik çeşitli politikalar hayata geçirilmiştir. Ancak, Osmanlıdan miras kalan köylü toplum yapısını değiştirip dönüştürme çabaları istenilen sonuçları tam anlamıyla vermemiştir. Çünkü yaklaşık 780.000 metrekaarelik bir alana yayılan Cumhuriyet Türkiye’sinde 35.000’in¹⁵ üzerinde köy bulunmaktadır. ¹⁶ Bu köylerin önemli bir kısmı dağlık,

¹¹ Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), *Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişimin 50 Yılı*, DİE Matbaası, Ankara, 1973, s. 24-25.

¹² Bu yazının tam metni için bk. Ahmet Öztürk, *Doktorlar Köy Yollarında: Türk Ocakları’nın Halka Doğru Yönelişi ve Köycüler Cemiyeti’nin Faaliyetleri*, Kitap Kulübü Yayınları, Kütahya, 2021, s.96-114.

¹³ Türkan Çetin, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Köy Sorununa Bakış: Köy Kanunu’nun Çıkarılması”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, 1994, s.29.

¹⁴ Modern Türkiye’nin kuruluşu ve gelişimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.; Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015; Feroz Ahmet, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayın, İstanbul, 2010; Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016; Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001; Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı Cilt 1-2*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006.

¹⁵ *Ek 1 - Tablo 1: Nüfus Sayım Yıllarına Göre Mülki İdare Sayılarında Meydana Gelen Değişiklikler. TÜİK, İstatistiki Göstergeler 1923-2013*, TÜİK Matbaası, Ankara, 2014, s. 5.

ulaşılması güç ve ücra yerlerde bulunmaktadır. Ulaşım koşullarının elverişsizliği, teknolojik gelişmenin yetersizliği, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmamış olması ve yetişmiş insan kaynağı eksikliği yüzünden köylere ulaşmak, köylünün zihin ve duygu dünyasını değiştirmek nerdeyse imkânsız olmuştur.¹⁷

Ayrıca bu köylerdeki nüfus da Anadolu topraklarına orantılı bir şekilde yayılmamıştır. Kimi köylerde ancak 50 kişi yaşıyorken kimi köylerde de bu sayı 2000'e kadar çıkmaktadır. Örneğin, 1935 nüfus sayımına göre, Samsun'un Melikli, Urfa'nın Mesudiye, Diyarbakır'ın Örnak, Afyonkarahisar'ın Eydemür köylerinin nüfusları 50'nin altındadır.¹⁸ Hatta yine aynı yılın sayımına göre bazı ilçelerin bile nüfusu 400'ün altındadır. Örneğin Muşa bağlı olan Bingöl ilçesinin nüfusu 337, Van'a bağlı Çatak ilçesinin nüfusu toplam 145'dir.¹⁹ Ek 2'de verilen tablodan da anlaşılacağı üzere, 1935 yılında köylerin yüzde 22,5'u nüfusu 150'nin altındadır ve bu köylerin nüfus oranı da toplam nüfusun sadece yüzde 6,4'üne denk gelmektedir. İlerleyen yıllarda bu yerleşme yerlerinin oranı büyük bir düşüş göstermiş ve yüzde 7 seviyelerine kadar gerilemiştir. 1970'de nüfusu 150'nin altındaki köylerde yaşayan nüfusun oranı toplam nüfusun yüzde 1,3'üne tekabül etmektedir. Nüfusu 250'den az olan muhtarlıkların oranı 1935'de yüzde 46,4 iken bu oran 1970'de yüzde 22,5'e inmiştir. Sözü edilen dönem aralığında nüfusu 1500'ün üzerinde olan köy sayısında da önemli artışlar görülmektedir. Tablodan hareketle varılabilecek bir diğer önemli sonuç da nüfusu 500'den çok olan muhtarlıkların sayısının azlığına rağmen nüfusun yüzde 45,9'unu barındırıyor olmalarıdır. Nüfus küçüldükçe buralara yapılacak eğitim, sağlık, altyapı yatırımları olumsuz etkilenmiştir. Başka bir ifade ile devletin bu köylere ulaşması ve buraları dönüştürmesi güçleşmiştir. Bu da merkezî iktidar ile köylü arasındaki zihinsel ve duygusal farkın kapanmasının önündeki ciddi engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden, Türkiye'de köy kalkınması ya da köyün modernleşmesi meselesi sürekli gündemde kalmıştır.²⁰

¹⁶ Ek 2: Nüfus Büyüklüklerine Göre Köy Muhtarlıklarının Dağılımını gösteren çizelge. Geray, agm., s. 48.

¹⁷ 1960'larda yapılan bir araştırmada köylerin ulaşım, haberleşme, eğitim ve alt yapısal sorunlarının devam ettiği tespiti yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. T.C. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması*, Ankara, 1970.

¹⁸ DİE, *Genel Nüfus Sayımı: Köyler Nüfusu*, Hüsnü Tabiat Basımevi, İstanbul, 1937.

¹⁹ DİE, *1935 Genel Nüfus Sayımı: Vilayet, Kaça, Şehir ve Köyler İtibari İle Muvakkat Rakamlar*, Ankara, Ulus Basımevi, 1935, s. 16.

²⁰ Türkiye'deki köylerin nitel ve nicel özellikleri için bk.: Orhan Türkdoğan, *Türk Köy Sosyolojisi ve Sorunlarımız*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2016; Cevat Geray, *Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar (Sorunlar Yaklaşımlar ve Örgütlenmeler)*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975; DPT, age.

Yaklaşık 780 bin km'lik alana yayılan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sırasında nüfusunun yaklaşık yüzde 80'i köylerde yaşamaktaydı. 1950'li yıllara kadar bu nüfus oranında önemli bir değişiklik olmamış; özellikle 1960 sonrasında kentlere doğru büyük göç hareketleri başlamıştır. 1985 yılına gelindiğinde şehir nüfusu köy nüfusunu geçmiştir.²¹ Ulaşım, eğitim, kitle iletişim araçları ve teknoloji de köyler istenilen seviyeye ulaştırılamamıştır. Merkezî iktidar ile Anadolu köylüleri arasında hem mekânsal hem de fiziksel bir mesafe varlığını sürdürmüştür. Başka bir ifade ile Anadolu'da tek bir dil, ortak bir vatan anlayışı, tek bir hafıza, tek bir inanç sistemi vb. tam anlamıyla henüz oluşturulamamıştı. Bütün bunlar da Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ulus-devlet olmasının önünde önemli engeller teşkil etmiştir.

Köye Nüfuz Etmenin Yolu: Eğitim

Cumhuriyet'in kurucu kadroları ve aydınlar köye ulaşmanın yollarını aramış, özellikle eğitim yoluyla köylünün modernleşeceğine inanarak çeşitli eğitim kuruluşları kurmuşlardır. Yani, cehalet içerisinde olduğu düşünülen köylünün değiştirilip dönüştürülmesi için eğitim bir araç olarak kullanmışlardır. Atatürk daha Cumhuriyet kurulmadan önce milletin efendisi olan köylüyü cehaletten kurtarmanın yolunun eğitim olduğunu 1 Mart 1922 tarihinde TBMM'nin üçüncü açılış yılı konuşmasında dile getirmiştir. Köylüyü cehaletten kurtaracak ve köylüye vatanını, milletini, dinini tanıtacak bir eğitim politikasının temel alınacağını vurgulamıştır.²² Bu konuşma ile uygulanacak olan eğitim politikalarının genel çerçevesi çizilmiştir. 3 Mart 1924'te Şer'iye ve Evkaf Nezareti lağvedilmiş ve eğitimde birliği sağlayan Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir ve bütün eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığının çatısı altında toplanmıştır.²³ 26 Mart 1926 tarihinde kabul edilen 789 Sayılı "Maarif Teşkilatına Dair Kanun" ile milli eğitimin temel ilke ve özellikleri belirlenmiştir.²⁴

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim alanında yapılan değişikliklerin ve uygulanan politikaların kısa sürede başarıya ulaşabilmesi mümkün olmamıştır. Çünkü yetişmiş insan eksikliği her alanda olduğu gibi eğitim alanında büyük bir sorun olarak durmaktaydı. Cumhuriyetin istediği nitelikte, yani köyü cehaletten

²¹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *İstatistiki Göstergeler 1923-2013*, Türk Matbaası, Ankara, 2014, s. 7.

²² *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s.318.

²³ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2006*, Pegem Yayınları, Ankara, 2006, s.329-330.

²⁴ Sevilay Özer, *Demokrat Partinin Köy ve Köylü Politikaları (1946-1960)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2013, s.30.

kurtaracak, orayı medenileştirip terbiye edecek olan, öğretmenlerin yetiştirilmesi için yurt dışından uzman olarak getirilen John Dewey'in tavsiyeleri üzerine Muallim ve Köy Muallim Mektebi olmak üzere 26 Mart 1926 789 Sayılı “Maarif Teşkilat Kanunu” ile iki tip öğretmen okulu kurulmuştur. Denizli ve Kayseri Zencidere’de açılan köy öğretmen okullarında²⁵ köylerde yetişmiş olan çocuklara üç yıl daha eğitim verilerek bu çocukların öğretmen olması amaçlanmıştır. Ancak bu politika başarısız olmuş ve bu okullar 1932-1933 yıllarında kapatılmışlardır.²⁶

1930’larda köylerin durumunda neredeyse hiçbir değişiklik olmamıştır. Ancak, 1930’lu yılların iktisadi ve siyasi koşulları yönetici sınıf ve aydın kesimin köye ve köylüye olan ilgilerini arttırmalarına yol açtı. Özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkasının estirdiği muhalefet rüzgârı Cumhuriyet Halk Partisinin toplumsal tabanın zayıf olduğu gerçeğini ortaya çıkardı. Siyasal iktidar öncelikle 1932 yılında kurulan Halkevleri ve 1940’lı yılların tartışmalı kurumu olan Köy Enstitüleri aracılığı ile kitlelere ulaşmaya çalışmıştı.²⁷ Karaömerlioğlu’na göre, Halkevleri’nin kuruluşunun en önemli amaçlarından biri Kemalist devrimlerin toplumda yeterince yer edinmemiş olmasıdır. Serbest Fırka deneyimi de bu gerçekliği dışı vurmuştur. Nüfusunun büyük bölümünü köylülerin oluşturduğu halk iktidarın ihtiyaç duyduğu desteği iktidara vermemekteydi. Bundan dolayı Halkevleri köycülük söylemine özel bir vurgu yapmıştır.²⁸

1930’lu yıllar boyunca Halkevlerinin yayın organı olan “Ülkü Dergisi”nde köycülük konusu birçok yazı ile kaleme alınmıştır. Ayrıca bazı yazılarda köylüyü küçümseyen ve hor gören bir dil kullanılmıştır. Başka bir ifade ile bir taraftan köylü yüceltilirken diğer taraftan da köylünün cehaleti vurgulanarak eğitilmesi, medenileştirilmesi gereken, geri kalmış ve cahil olduğu vurgulanmıştır.²⁹ Bu yazılarda köye yetişmiş ve misyoner edası ile gidecek cumhuriyet değerlerini içselleştirmiş, idealist, genç aydınların ve öğretmenlerin köyü ve köylüyü

²⁵ Ek 3: Köy Muallim Mektebi Talimnamesi Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgesi.

²⁶ Köy Muallim mektepleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Hızır Dilek, “Köy Muallim Mektepleri ile Köy Okulları Müfredat Programının Analizi ve Yurttaşlık Bilgisi”, *Kilis Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, 2016, s.92-100.; Özer, *age.*, s. 31.

²⁷ Köycülük, Halkevleri ve Köy Enstitüleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk.; Asım Karaömerlioğlu, *Orda Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Dönemi Köycü Söylem*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.; İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.; H. Tuğba Örmecioglu, “Cumhuriyet İlk Yıllarında Köycülük Tartışmaları”, *Belleten*, Cilt 3, Sayı 297, 2019, s. 729-752.; Fay Kırbay, *Türkiyede Köy Enstitüleri*, İmece Yayınları, Ankara, 1962.

²⁸ Karaömerlioğlu, *age.*, s. 58.

²⁹ Ülkü Dergisinde Köycülük ile ilgili yayınlanan yazıların içeriği ile ilgili bir analiz için bk.: Funda Gençoğlu Onbaş, “Halkevleri ve Ülkü Dergisi: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycülük Tartışmaları” *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 20, Sayı 3, Temmuz 2011, s. 69-88.

dönüştürebileceği sıklıkla savunulmuştur. Örneğin, Köymen, derginin “Köycüler” köşesinde “Köy Misyonerliği” başlıklı yazıda köy kalkınması için köye gidilmesi gerektiği ve bunun bir misyonerlik gibi algılanması gerektiği vurgulamıştır:

“Bugünün misyonerliği milletin, halkının, kanını damarlarında, duygusunu ruhunda ve alnın terini vücudunun her hücresinde taşıdığı insanların derdini duymak ve bu derde deva aramak, kahramanlığı ise cehaletin, taassubun, tembelliğin, yılgınlığın istihkamlardan daha çetin kalelerini zorlamaktır.”

Bu yüzden nurlu Türk gençlerinin şehirlerin zehirli havasından kurtulmak ve ruhlarını temizlemek için köylere gitmelerini önermektedir.³⁰

1930’lu yıllarda Kemalist yönetici sınıf ve aydın kesim çeşitli siyasi, iktisadi ve toplumsal nedenler yüzünden yüzünü köye dönerek köyün değişip dönüşerek modern ulus devletin bir parçası haline gelmesi için köycülük söylemi ile köye ve köylüye ulaşmanın yolunu aramışlardır. Karaömerlioğlu’na göre, 1930’larda köylere ve köylülere karşı ortaya çıkan ilgiyi dile getiren birçok açıklama bulmak mümkündür. Atatürk’ün söylevleri ve resmî açıklamalarda köy ve köylülerin gelişiminin sağlanmasının rejimin temel görevi olduğu ısrarla dile getiriliyordu. Ayrıca bu dönemde Halkevleri köylere geziler düzenlemekte ve Maarif Vekâleti de köylerdeki eğitim koşullarının iyileştirilmesi için projeler ortaya koymuştur.³¹

Cumhuriyet’in kuruluş yılları ve tek partinin iktidarda olduğu dönemde köye ulaşılmasının ve toplumun değiştirilip dönüştürülmesinin önündeki en büyük engel köy okulu ve yetişmiş öğretmen eksikliğiydi. Nusret Köymen bu durumu ele alan “Köy Seferberliğine Doğru” başlıklı yazısında Anadolu topraklarına yayılan yaklaşık 40 bin köyde 11 milyon köylünün yaşadığını ve bu köylerin 37 bininde ne okul ne postane ne de bakkal bulunduğunu; bu köylülerinse ancak yüzde 2’sinin okuma yazma bildiğini vurgulamıştır.³² Köydeki okul ve öğretmen eksikliğini ortadan kaldırmak için hazırlıklarına 1937’de başlanan Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940 tarihli 3803 sayılı Kanunla resmen kurulmuştur.³³ Köy Enstitülerinin hazırlıklarının başladığı 1937 yılında İzmir ve Eskişehir’de iki “Köy Öğretmen Okulu”; daha sonra Kastamonu ve Lüleburgaz’da da birer okul açılmıştır. Bu okullarda genel derslerle birlikte tarım ve bazı zanaatlarla ilgili uygulamalı dersler de verilmiştir. Bu okullar, Saffet Arıkan’ın bakanlık döneminde açılmış ve İsmail Hakkı Tonguç’un İlköğretim Genel Müdürlüğü

³⁰ Nusret Köymen, “Köy Misyonerliği”, *Ülkü*, Sayı 8, 1933, s. 150.

³¹ Karaömerlioğlu, *age.*, s. 65-66

³² Nusret Kemal, “Köy Seferberliğine Doğru”, *Ülkü*, Sayı 5, 1933, s. 355.

³³ Karaömerlioğlu, *age.*, s.87.

döneminde Köy Enstitülerine dönüştürülmüştür.³⁴ Enstitülerin ilk resmi öğretim programı 1943 tarihinde oluşturulmuştur. Öğretim programına göre köy ilkokullarından mezun olan öğrenciler Enstitülerde beş yıllık eğitim alacaklardır. Bu eğitim kız-erkek ayrımı yapılmadan karma niteliktedir. Öğrenciler 114 hafta kültür dersleri, 58 hafta ziraat dersi ve çalışmaları, 58 hafta da teknik dersi ve çalışmaları alacaklardır.³⁵ Eğitim programından da anlaşılacağı üzere hem teorik hem de pratik dersler birlikte olmaktadır.³⁶ Anadolu genelinde 1949 yılına kadar 21 Köy Enstitüsü Köyün içerisinden çıkmış, köyü bilen ve döndüğünde oralara uyum sağlayabilecek olan köy çocuklarına mesleki ve pratik eğitim verilerek bu çocukların köylere döndüklerinde köyleri değiştirip modernleştirecekleri düşünülmüştür. Ayrıca verilen kültür dersleri ile birlikte Cumhuriyet'in temel değerlerini köylere taşıyacak idealist bir kadro da yaratılmak istenmiştir. Karaömerlioğlu bunu şu sözlerle dile getirmektedir:³⁷

“Köylerin ekonomik ve eğitsel gelişmesi amacının yanında Enstitülüler yeni rejimin ideolojisini köylere taşımak için kurulan kurumlardı. Bunun nedeni Kemalist rejimin özellikle köylü kitlelerine bir hegemonik nüfuz sağlanmaması olmuştur. Kemalizm güvenilir ve aktif taraftarlarını daha çok kasaba ve şehirlerde bulmuştur. Kemalizm doktrinini oluşturmaya çalışan Şevket S. Aydemir'in 1936 yılında vurguladığı gibi bunun nedeni belki de köylerin hemen her ülkede olduğu gibi milliyetçi ideolojinin görece geç gelişebildiği yerler olmasından kaynaklanıyordu. Dolayısıyla Enstitüler'i milliyetçi bir ideolojinin yayılması açısından da değerlendirmek gerek.”

Köy Enstitüleri kimilerine göre Türkiye'nin en büyük ve en verimli eğitim atılımı olarak ele alınırken kimilerine göre de köylüyü sömüren bir kurum, ahlaksızlık ve komünistlik yuvasıdır. Başka, bir ifade ile Köy Enstitüleri kurulduğu günden itibaren Türkiye siyasi hayatının en önemli tartışma alanlarından biri olmuş ve bu konu onlarca yıl toplumun gündemini işgal etmiştir.³⁸ 1940'ların değişen siyasal ortamı ile birlikte dönemin iktidarı Köy

³⁴ Özer, *age.*, s.90.; Akyüz, *age.*, s. 392-393.

³⁵ Akyüz, *age.*, s. 393.

³⁶ Köy Enstitüsü mezunlarının Enstitü deneyimleri için ayrıntılı bilgi için bk.: Mustafa Gazalçı, *21 Köy Enstitüsü Çanları Anlatıyor*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2021.

³⁷ Karaömerlioğlu, *age.*, s.101.

³⁸ *Ek 4*: Köy Enstitüleri ile ilgili bir eleştiri yazısı: Osman Seval, “Köy Enstitülerinin İçyüzü”, *Büyük Doğu Dergisi*, Cilt 3, Sayı 69, Ekim 1947, s. 6. Bu yazıda, Enstitü mezunu öğretmenlerin yetersiz maaşları ve kendilerine vadeliden arazi alamamış olmaları, bu öğretmenlerin yetersizliği, kız ve erkek öğrencilerin serbest bir ilişkilerinin olması, enstitülerde sol görüşlü öğretmenlerin görevli olmaları ve millî duygulardan yoksun öğrencilerin yetiştirilmesi gibi çeşitli konularda Köy Enstitüleri eleştirilmiştir.

Enstitüleri ile ilgili gelen eleştirileri görmezden gelememiştir. 1947’de Enstitünün programı değiştirilerek kültür dersi olarak adlandırılan derslerin isimleri genel bilgi dersleri olarak değiştirilmiş ve bu derslerin ders saatleri arttırılmıştır. Teknik dersler sanat dersleri ve atölye çalışmaları olarak değiştirilmiş ve öğretimi 1/3 öğretim yılı ile sınırlandırılmıştır. Demokrat Parti’nin iktidarda olduğu 1952’de hem ziraatçı hem de sanatkârın aynı anda yetiştirilmesinin mümkün olmadığı ve bunun verimsiz bir yöntem olduğu vurgulanarak Enstitülerin kapatılmasına giden yolun son adımlarından biri olarak görülen program değişiklikleri yapılmış; 1954 yılında yayınlanan 6234 sayılı Kanun ileyse Köy Enstitüleri kapatılmıştır.³⁹

Cumhuriyetin “Misyonerleri”

Erken Cumhuriyet Dönemi’nin eğitim serüveninde nihayet istenilen köylü tipini yaratabilecek olan eğitim kurumu açılmış ve köylerden getirilen öğrenciler teorik ve pratik derslerle köylü kimliğinden sıyrılarak yeni bir kimlik edinmeye başlamışlardır. Sanat, felsefe, edebiyat gibi alanlarda kendilerini geliştirmiş ve zihinsel bir dönüşüm geçirmişlerdir. Çalışmanın konusu olan kendi köyüne yabancılaşma hikâyesi de burada başlamaktadır. 1950’li yıllardan itibaren edebiyat alanında ortaya çıkan köy edebiyatı ürünlerinde Enstitü mezunlarının değiştiği ve artık kendi köylerinin yabancıası haline dönüştüklerini gösteren birçok emare ile karşılaşmaktayız. Frantz Fanon “Siyah Deri Beyaz Maskeler” adlı eserinde, Anadolu köylerinden toplanarak Enstitüler’de okutulan öğrencilerin zamanla kendi köylerine yabancılaşmış olmalarına benzer bir durumun sömürgeci olan Fransa’nın etkisiyle “siyahi” olanlarda da görüldüğünü şu şekilde dile getirmektedir: ⁴⁰

“Fransa’da bir süre Yaşamış Siyah geri döndüğünde kökten başkalaşır. Kalıtsal açıdan ifade edersek, fenotipinin kesin olarak, mutlak bir biçimde değişime uğradığını söyleyebiliriz. Daha yola çıkmadan, nerdeyse havai tutumuna bakıldığında, birtakım yeni güçlerin harekete geçtiği hissedilir. Bir arkadaşıyla ya da ahabıyla karşılaştığında, onun kim olduğunu gösteren şey artık geniş bir kol hareketi değildir. “Geleceğimiz” ölçülü bir hareketle eğilir. Genelde boğuk olan sesi hışırtılardan oluşan içsel bir hareketi açığa vurur...”

Fanon, eserinin bütününde, siyah olanın aslında kendisini sömürgeleştiren beyaza dönüşme arzusunu “siyah deri beyaz maske” metaforu ile anlatmaya çalışır. Aslında, siyah adamın derisinin renginden kurtulma şansı yoktur. Bu

³⁹ Akyüz, *age.*, s.395-396.

⁴⁰ Frantz Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maskeler*, Metis Yayınları, İstanbul, 2022, s.19.

yüzden beyazlaşmanın farklı yollarını aramaya başlar. Melehat Yıldırım bu durumu şu sözlerle dile getirmektedir:⁴¹

“Siyah adam, derisinden kurtuluşu olmadığı için beyazlaşmanın başka yollarını arar, örneğin “dil” ile beyaz olma. Fransızca’yı iyi bilmek, hatta beyazdan daha iyi konuşmak. Bu şekilde ulaşacağını düşünür beyaz olma idealine. Ana yurtlarından ayrılp iş, eğitim vs. için bir müddet beyazların olduğu topraklarda bulunan zencilerin, yurtlarına döndüğünde takındıkları “değişmiş” gibi tavırla aslında yaptıkları “beyaz maskelerini” yüzlerinde tutmaya çalışmaktır. Fanon, sömürgeciliğin hışmına uğramış her ırk ve toplumda benzer davranışlara rastlanabileceğini söyler. Bu sözü ötekileştirmeye uğramış çoğu kişi ve toplumda benzer durumlara rastlanır olarak revize etmek istiyorum. Zenci adamın köyüne geldiğinde takındığı beyaz maske ve oraya ait olan “şeyleri” ve yerel dili unutmuş gibi takındığı tavrın benzer hikâyesi Türkiye özelinde yöresel fıkralarda da yer bulur; şehirli-köylü ayrımı şeklinde. Şehirde bir müddet kalıp köyüne dönen kişinin yaptıkları, yapmacıklığı köylülerce fıkralara malzeme edilir. Şehre giden geçmişini unutmak durumunda, geri geldiğinde ise bariz bir değişim geçirmiş olduğunu göstermek mecburiyetindeymiş gibi bir düşünce söz konusu.”

Yıldırım’ın da yukarıda belirttiği gibi köyünden ayrılp şehre gidenler belli değişim ve dönüşümler geçirmektedir. Ancak kentten kendi köyüne dönenler artık daha farklı bireyler olmuşlardır. Köy Enstitülerine gidip de dergi, kitap, müzik, felsefe gibi entelektüel araçlarla tanışan köy çocuklarında bu değişim çok daha derinden olmuştur. Zihninde artık başka dünyalar oluşmuştur. İçerisinde doğup büyüdüğü sınırları belli olan köyden çok daha geniş sınırları olan bir dünyanın özlemine yüreklerinde hissetmeye başlamışlardır. Köyü ve köylüyü beğenmeyen, zihinsel olarak doğdukları yerden kopan bireylere dönüşmüşlerdir. Köylerdeki modern ve kente ait olmayan hayat onlara yabancılaşmış ve onlar için köy değişmesi gereken bir mekâna dönüşmüştür.

Eğitim alarak köylerine geri dönenlerin durumunu iç şarkiyatçılık kavramıyla da açıklamak mümkündür. Edward Said’in, 1978’de kaleme aldığı ve sömürgeci Batı devletlerinin elinde bulundurduğu güç sayesinde Doğu toplumlarına dair bilgi üretme sürecini ele aldığı *Şarkiyatçılık* başlıklı eseri sosyal bilimler alanında uzun yıllar boyunca üzerine konuşulan bir paradigma olmuştur. Said’e göre, şarkiyatçılık sözün en kolay anlamıyla akademik bir şeydir. Şarkiyatçılık, Doğu’yla- Doğu hakkında tespitler yaparak, ona dair olan görüşleri meşru bir zemine oturatarak, onu tanımlayıp öğreterek, doğuya yerleşip orayı denetimi altına alıp yöneterek var olan bir kurumdur. Bu kurum Doğu’yu yapılandırmakta

⁴¹ Melahat Yıldırım, “Frantz Fanon, Siyah Deri Beyaz Maskeler Üzerine Bir İnceleme”, *Kültürel Çalışmalar ve Medya Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2021, s.214-215.

ve oraya egemen olmaktadır.⁴² Said'in şarkiyatçılık tezinden yola çıkan İnce, şarkiyatçılığı aşağıdaki gibi değerlendirmektedir:⁴³

“Doğuyu anlamak, Batı için akademik bir disiplin, ekonomik bir zorunluluk, kültürel bir merak. Güç ilişkileri üzerinden asimetrik şekillenen bu sistemli bilginin en önemli özelliği, değişmez, sabit, durağan bir “öz” olarak kavradığı Doğu/Doğulu imgesiydi. Bu imge, Batı rasyonalitesinin teorik yönelimlerinden beslendiği gibi, merak, korku, egzotizm benzeri bir dizi duygunun da sonucuydu. Öyle ki Said, bu duyguları “örtük oryantalizm” kavramı altında ayrıca tartıştı. Uzun koloni tarihinin, akademik bir alanı olarak Oryantalizm (Şarkiyatçılık) ile iç içe geçmişliğini ortaya koyması açısından Şarkiyatçılık, aynı zamanda bilgi ve iktidar arasındaki güç aralığını deşifre edici bir etki de sahipti. Her ne kadar kitabın amacı, ekonomi politik bir okuma yapmak olmasa da koloni tarihinin “beyaz adama yüklediği yük”ü etkili bir biçimde gösterdi. Buna göre kolonideki “yarı-vahşi, küskün, yarı şeytan, yarı-çocuk halk” kendisine rağmen uygarlaştırılmayı bekliyordu. Bu “misyon” sonraları, Batı dışı, modernleştirici elitin kendi halkıyla kurduğu ilişkide yeniden ortaya çıktı.”

Bunlara ek olarak, Said'in tarif ettiği Şarkiyatçılıkta, farklılıklar tarih içerisinde dondurulmuş, Batının dışında kalan kültürler geleneksel olarak kodlanmıştır. Şarkiyatçılıkla bir *öteki* imgesi yaratılmış ve bu ötekinin denetlenerek modern olana dönüştürülmesi gereken bir nesne olarak ele alınmasıyla Batının kültürel liderliği ve üstünlüğünün meşru zemini oluşturulmuştur.⁴⁴ Said bu yaklaşımı şu sözlerle anlatmaktadır:⁴⁵

“Farklı biçimlerde geri, yoz, uygarlaşmamış, gecikmeli diye nitelenen diğer tüm halklarla birlikte Şark halklarına da, biyolojik belirlemecilik ile ahlaki-siyasal öğütlerden oluşmuş bir çerçevede bakılıyordu. Böylece Şarklı, Batı toplumunun, ortak kimlikleri en iyi “acıması yaban” diye tanımlanabilecek öğelerine (suçlulara, delilere, kadınlara, yoksullara) bağlanmış oldu. Şarklıların görüldüğü, Şarklılara bakıldığı olmadı pek; yurttaş, hatta insan olarak değil, çözümlenecek, sınırlanacak ya da – sömürgeci güçlerin açık açık topraklarına göz dikmesiyle birlikte- yönetimleri üstlenilecek birer sorun olarak görülüp incelendiler.”

⁴² Edward Said, *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, Metis Yayınları, İstanbul, 2022, s.12-13.

⁴³ Gökçen Başaran İnce, *Domatesi Çiçek Sananlar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 14.

⁴⁴ H.B. Kahraman - E. Fuat Keyman, “Kemalizm, Ortyantalizm ve Modernite”, *Doğu Batı*, Sayı 2, 2007, s. 76.

⁴⁵ Said, *age.*, s.219.

Ayrıca modern Şark, kendi *şarkılaştırılmasına* iktisadi, siyasi, toplumsal alışverişle katılmaktadır.⁴⁶ Buradan hareketle, Şark'ın Batı'nın belirlediği sınırlar dâhilinde var olmayı kabullendiği ve kendisini de Batı'nın tanımları üzerinden tanımlamaya başladığı ileri sürülebilir. Başka bir ifade ile artık o da kendisini “geri kalmış”, “cahil”, “medenileştirilmesi gereken”, “modernleşmesi gereken” bir olgu olarak görmektedir. Mısır, İran ve Türkiye’de toplumdan daha önce modernleşen aydınların toplumla üstten bir ilişki kurmalarının temelinde yatan asıl nedenin bu olduğu görülebilir. Batı'nın değerleriyle eğitim alan bu erken modernleşmiş kesim kendi toplumlarını modernleştirmek için çeşitli projelere girişmişlerdir. Bu durum aslında bir nevi “iç Şarkiyatçılık” olarak tanımlanabilir.⁴⁷

Erken Cumhuriyet Dönemi ele alındığında, Cumhuriyet’in kurucu kadrolarının ve aydınlarının Türkiye Cumhuriyeti’ni bir modernleştirme projesi ile muasır medeniyetler seviyesine çıkarmayı amaçlamışlardır. Aslında bu süreç bir taraftan Batı'nın bazı değerlerini alırken bazı değerlerini de almayarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. İnce bu durumu şu sözlerle ele almaktadır:⁴⁸

“Türkiye örneği düşünüldüğünde, iç-şarkiyatçılık bağlamında akla ilk gelen modern bir ulus-devlet kurma sürecidir. Bu süreç, “temas noktalarında” batı değerleriyle karşılaşan elitlerin, kendi toplumlarını dönüştürme sürecini başlatmaları, çoğu zaman da süreci sosyal Darwinist bir bakışla, yaşamda kalma savaşı olarak algılamalarıdır. Batıya rağmen batılı olma durumu, yani antiemperyalist veya yerel söylem aracılığıyla uygulanmaya çabalanan batılılaşma projesi, Cumhuriyet elitlerinin bilinçlerindeki yarılmayı ortaya çıkarır. Taklit edilen modele karşı derin bir düşmanlık vardır. Yabancı kültürün değerleri kabul edilmekte ve böylece taklitçi olunmakta; ancak diğer yandan bu durumu bir ret takip etmektedir: nihayetinde taklit edilmek durumunda kalan yabancı işgalcinin reddi, ilerlemeye engel olarak görülen atalardan kalma mirasın reddi ama aynı zamanda bu mirasın kimlik işareti olarak benimsenmesi.”

Cumhuriyet Türkiye’sinde batı değerleriyle tanışan ve kendini modern olarak tanımlayan aydın kesim Anadolu’yu çoğu zaman Batının Şarkı algılama şekline benzer bir biçimde algılamıştır. Daha önce de belirttiğimiz üzere, Anadolu köylüsü *medenileştirilmesi gereken, geri kalmış, bağınaz, yobaz, terbiye edilmesi gereken, pis* vb. olumsuzluk içeren kelimelerle ele alınmaktadır. Anadolu köylüsü artık bir *ötekidir*. Bu tutumun canlı örnekleri köyden ayrılıp eğitim aldıktan sonra köye öğretmen olarak dönen yazarların anı ve romanlarında sıklıkla görülebilir.

⁴⁶ Said, *age.* s.339.

⁴⁷ İnce, *age.*, s.16.

⁴⁸ *Aynı yer.*

Kendi Köyünün Yabancıları Konumundaki Öğretmenler

1950’li yıllarda Köy Enstitülerinden mezun olan ve edebiyat alanında hızla yükselmeye başlayan bir öğretmenler kuşağı ortaya çıkmaya başlamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı’nın 1945 yılında yayınlamaya başladığı *Köy Enstitüleri Dergisi* bu genç edebiyatçı kuşağın ortaya çıkmasında önemli bir rolünün olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu dergide birçok öğrencinin ve öğretmenin yazıları yayınlanmıştır. Daha sonra bu yazıların bir kısmı dönemin ünlü dergileri olan *Varlık* ve *Yeditepe* gibi edebiyat ve sanat dergilerinde yayınlanmıştır. Zamanla, Fakir Baykurt, Mahmut Makal, Talip Apaydın, Pakize Türkoğlu, Mehmet Başaran, Cavit Orhan Tütengil gibi birçok yazar ve aydın eserleriyle Türkiye toplumunda yerini almıştır.⁴⁹

İlk bakışta köyle ilgili yazan bu kuşağın temsilcilerinin eserlerinde o dönemin köylüsünün başa çıkmak zorunda olduğu sorunları ele aldığı algısı ön plana çıkmaktadır; ancak derinlemesine bir okuma yapıldığında bu yazarların eserlerinde Anadolu köylüsünü “ötekileştirildiği” de fark edilmektedir. Bu eserlerde köylünün yaşam alanlarının elverişsizliği, cehaleti, din adamıyla girilen mücadele, köydeki hijyen meselesi, köylünün ahlakı gibi konular sıklıkla yer almaktadır. Kısa bir süre önce köylü olan çocuklar eğitim almaya gittikleri okullardan dönünce doğup büyüdüğü mekâna ve buralarda yaşayan insanlara üstten bir bakış geliştirmiştir. Bu üstten bakışla ortaya çıkan memnuniyetsizliklerini de sıklıkla hem anı kitaplarında hem de romanlarında dile getirmişlerdir.

Kız çocukları köye giden öğretmenlerin eserlerinde en çok değinilen konulardan biridir. Kız çocuklarının okutulmaması, erken yaşta evlendirilmeleri, başlık parası karşılığında “satılmaları” bu konun alt başlıklarını oluşturmaktadır. Mahmut Makal, Anadolu köylüsünün Medeni Kanun evlilik yaşını belirleyen hükümlerinden habersiz olduğunu ve köylerde bu hükümlerin uygulanmadığını vurgulamaktadır. 10-12 yaşındaki çocuklar iki kilo şeker alındıktan sonra muhtarın onayı alındıktan sonra evlendirilmektedir. Ayrıca, karısını evden kovan, kocasından kaçan, sayısız koca değiştiren ve en az üç-dört evlilik yapanların Anadolu köylerinde yoğun bir şekilde yaşadığını dile getirmektedir. Makal bu kargaşa ortamını “*normal bir düzene bağlanamayan bu hadiseler, zaman bir çare bulamıyor*” sözleriyle ele almaktadır.⁵⁰ Eleştirel bir dille köylünün yüz yıllardan beri devam ettirdiği bir geleneği yanlış bulan Makal, aslında içinden çıktığı toplumun değerleri, gelenekleri ve geçmişiyle bir nevi savaşım içindedir, çünkü aldığı eğitim ve bunun sonucunda içselleştirdiği değerler onu bu savaşı

⁴⁹ Erol Çankaya, “Köy Edebiyatı ve Köy Edebiyatında Köye “İçeriden” Bakış-Doğuşu, Etkileri, Sonuçları”, *Turkish Studies*, V. 8/4, 2013, s. 483.

⁵⁰ Mahmut Makal, *Köyümden*, Varlık Yayınları, İstanbul 1952, s. 3.

vermeye ve köylünün gündelik hayatını değiştirmeye yöneltmektedir. Günümüz koşullarında bakıldığında çocuk yaşta evlilik yanlış ve hatta bir suçtur. Ama 1950'lerin Türkiye'sinde bu durum toplumun bir gerçeğidir. O dönemde de yasal olarak yasak olan çocuk yaşta evlilik kuralının toplumda bir karşılığı yoktur. Köylü kendi gündelik pratiğine dışarıdan gelen müdahaleleri içselleştirmemiştir. Önemle belirtmek gerekirse, 1950 ve 1960'larda Türkiye'de başlık parası meselesi sadece köylerde görülen bir durum değildir. Şehirlerde yaşayan insanlar arasında da yaygındır. Örneğin, 1968 yılda Ankara'da yaşayan bir vatandaş Nazmiye Demirel'e bir mektup yazarak başlık parasından dolayı evlenemediğini ve başlık parasının kaldırılması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını talep etmektedir.⁵¹

Fakir Baykurt da anılarında ve yazdığı eserlerinde kız çocuklarını sıklıkla konu edinmektedir. Örneğin, Gönen'in Kavacık köyünde öğretmenlik yapan Baykurt köylülerin çeşitli evrak işlerini halletmektedir. Bir gün yanına gelen üçü erkek biri kadın dört kişi kendisinden bir senet hazırlamasını isterler. Baykurt, senedin neden hazırlanacağını sorar ve aldığı cevap karşısında büyük bir şaşkınlık yaşar: "*Çilli kadın: 'Doğrudan: 'Ben bu kıızı sattım!'*" dedi. *"Nee? Nasıl sattın?" diye sormadım. "Hayvan mı satıyorsun?" demedim. Anlatılmaz bir keder bedenimi sardı.*"⁵²

Baykurt, devamında kadın kızını evlendirdiğini, evlilik için 400 lira başlık parası istediğini; ancak kızı almaya gelenlerin 250 lira getirdiğini, geriye kalan 150 lira için senet yaptırmak istediğini aktarmaktadır. Her ne kadar şaşırması olsa da senedi hazırlamış ve kız böylece "satılmış"tır. Aslında bu gibi konularla sık sık karşılaştığı için Baykurt'un bu duruma şaşırması doğal bir tepki değildir. Hatta kendisi de annesini görücü olarak gönderip, başlık parası ödeyip, yerine getirilmesi gereken gelenek göreneklere uygun bir şekilde evlenmiştir.⁵³ Buradan da anlaşılacağı üzere Fakir Baykurt aslında toplumun gerçeklerinin farkında ve buna da uygun bir şekilde yaşamakta; ama "öteki" olarak gördüğü köylüye üstten bakarak yermektedir. Bu konularla kendisi yüzleştikindeyse bir anda taktığı beyaz maske düşmekte ve yeniden köylü olduğunu fark etmektedir.

Kız çocukların okutulmaması meselesi de üzerinde sıklıkla durulan konulardan biridir. Anadolu'da kız çocuklarının okula gönderilmesi konusunda yıllar boyunca bir gönülsüzlük göze çarpmaktadır. Ataerkil toplum yapısı, kadının namus nesnesi olması, kimi zaman da dini hassasiyetler Anadolu köylüsünün kız çocuklarını okula göndermemesine neden olmuştur. Fakir

⁵¹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) 30.1/10.62.5.

⁵² Fakir Baykurt, *Kavacık Köyünü Öğretmeni*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 164.

⁵³ *age.*, s. 181-188.

Baykurt *Onuncu Köy* adlı romanında bu konun üzerinde durmuştur. Roman karakterlerinden olan Durana, kızının yaşının büyük olması ve gelişip serpilmiş olmasını bahane ederek kızını okula göndermek istemez. Ancak köy öğretmeni ısrarla kızın okula gönderilmesi konusunda baskı yapar. Muhtar aracılığı ile resmi yazı hazırlatıp Durana kızını okula göndermesi gerektiğini aksi halde suç işleyeceğini bildirir. Durana bir süre direnmeye çalışsa da köylüyle yaşadığı toprak meselesinde öğretmeni karşısına almamak için kızını okula göndermeye razı gelir. Ancak kızın okula gönderilmesi konusunda öğretmene de bilendir ve öğretmenin başına türlü işler açmak için planlar geliştirir.⁵⁴

Aslında kız çocuklarının okuması meselesi bir yönüyle Kemalist ideolojinin toplumsal yapıya nüfuz etmesi meselesiyle ilgilidir. Başka bir ifadeyle bireyler ilk olarak eğitimlerin ailede almaktadır ve Kemalist ideolojiye göre ailenin temelini kadın oluşturmaktadır. Toplumun modern bir seviyeye çıkabilmesi için de kadının eğitilmesi gerekliliği Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren konuşulan bir konu olmuştur. İleri, kız çocuklarının eğitime dair Cumhuriyetin ilk yıllarındaki düşünceleri şu sözlerle dile getirmektedir:⁵⁵

“...Kadının bilgili, bilinçli, kişilikli, yaratıcı, üretici, kendine güven duyan ve toplumda kendine yaraşır bir statüye sahip olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bilim ve teknolojinin geliştiği çağımızda Türk kadınının iyi bir anne ve iyi bir ev kadının taşıdığı tüm nitelikleri taşıması, bunu sürekli hale getirmesi, aynı zamanda iyi bir meslek sahibi olması düşüncesi hâkim olmuştur. Tüm bu sorumlulukları taşıyan kadın ailenin temeli, geleceğin sahibi ve çocukların ilk eğitimcisi olarak tanımlanmıştır. Sıraladığımız bu nedenlerden ve kadına yüklenen programlar, nutuklar ve uygulamalarla anlatılmaya çalışılmış, tüm bunların yanında kız çocukların ve kadınların eğitilmesi konusu da gündemde tutulmuştur.”

Buradan da anlaşılacağı üzere Kemalist ideoloji için kız çocuklarının okutulması meselesi kurulacak olan modern devlet için önemli bir meseledir. Çocuklarını yetiştirecek olan kadınların çocuklarını Kemalist ideoloji çerçevesinde büyüterek toplumun modernleşmesinde bir nevi öncülük yapacaklardır. Köye giden öğretmenlerin kız çocuklarının okutulması konusunda ısrarcı olmasının önemli nedenlerinden biri de bu düşünce olmuştur. Kendisini misyoner olarak gören Sıdika Avar anılarında eğittiği bir öğrencisinin

⁵⁴ Fakir Baykurt, *Onuncu Köy*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2022.

⁵⁵ Turgut İleri, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Bağlamında Kız Enstitüleri'nin Türk Modernleşmesindeki Yeri ve Önemi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı, 65, 2019, s. 200-201.

çocuğunun eğitimi için kendisini on bir yıl sonra ziyaret etmesini şu sözlerle anlatmaktadır:⁵⁶

“Evlenmişti. Mezuniyetinin üzerinden on bir sene geçmişti. O, bir gün on yaşındaki kızını okutayım diye bana getirmişti. Buna çok sevinmişim. Ana kumraldı, çocuğu sarışındı ve çok güzel Türkçe konuşuyordu. Şehir çocukları gibi saç-başı, giyimi düzgündü. Demek ki Ata'nın dediği olmuş, eve Türkçe ile görgü ve bilgi ana ile girmişti.”

Köy öğretmenleri kendilerine verilen toplumu modernleştirme misyonunu gerçekleştirmek için kız çocuklarının okutulması konusunda ısrarcı bir tutum takınmışlar; bunu yazdıkları eserlerine de yansıtmışlardır. Bu ısrarları da toplumla problemler yaşamalarına neden olmuştur. Toplumun değer yargılarının, geleneklerinin, gündelik yaşam pratiklerinin aksine kız çocuklarının kendi arzuları dışında kendi yaşam alanlarından çıkarılmasına köylünün gösterdiği direnç “bağnazlık” olarak ele alınmış ve köylü bunun üzerinden yeniden tanımlanarak bir kez daha ötekileştirilmiştir.

Köye giden öğretmenlerin üzerinde durduğu bir diğer tema da köylerin ve köylülerin çok eski zamanlardan kalmış olduklarıdır. Bir anlamda köyde zamanın donmuş olduğu ve köylerin binlerce yıldır hiç değişmediği vurgulanmaktadır. Örneğin Seyfi, büyük bir iç sıkıntısıyla köylünün geçmiş zamanlarda yaşadığını şu sözlerle dile getirmektedir: *Gelişmiş ülkeler teknolojinin en parlak dönemlerini yaşarken, Anadolu'da Asurlar, Hititler, Frigyalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Osmanlılar gibi yaşayanlara zaman sanki durdu ve onlar, eğitimsiz dar çerçevede hep karanlık yaşadılar.*⁵⁷ Makal da kendisini ziyarete gelen bir arkadaşının köyün geçmiş zamanlardan kaldığı tespitini şu sözlerle dile getirmektedir:⁵⁸

“Mahmut be” dedi. “Vallahi de tallahi de bu köyün pisliği ve gerilikleri kaleme gelmez. Nedir şu evlerin, ahırların vaziyeti azizim! O bizim sadece tarih kitaplarında okuduğumuz taş devri burada duruyor... Allah içindekilere sabır versin... Yahu iyi yaşıyorlar burada! Herkes de neredeyse halinden memnun. Hiç medeniyete doğru gitme teşebbüsü yok mu bu köylülerde? Şu havasız yerde hayvan yaşar mı yerin altında?”

Köyün tanımlandığı kısımda köyün sanayi toplumu ile ilkel toplum arasındaki bir ara form olduğu önceden belirtilmiş; ayrıca, sanayi toplumunun köyün kalıntıları üzerinden yükseldiği de vurgulanmıştı. Bu belirlemelerden hareketle köylünün geçmiş zamanlardaki gibi yaşıyor olması yadırganmamalıdır; çünkü zaten köy modern olmayan bir yaşam mekânıdır. Kalkınmak, hızla

⁵⁶ Sıdika Avar, *Dağ Çiçeklerim*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2004, s. 61.

⁵⁷ Hüseyin Seyfi, *Anadolu'da Dört Bini Yılı Yaşayanlar*, Grafik Yayınları, Ankara, 2016, 13.

⁵⁸ Makal, *age.*, s.57.

değişip dönüşmek yeniliklere açık olmak vs sadece ilkel modern arasında konumlanan köyün meselesi değildir. Köyün değişebilmesi iktisadi, siyasi, sosyal, teknolojik değişimlerin, gelişimlerin toplamıyla mümkün olabilir. Bu değişim ve dönüşümlerin toplumun geneline yayılabilmesinin de temel katalizörü köyün dış dünya ile münasebetlerinin artmasıdır. Ancak Türkiye’de değişmesi beklenen köylünün dış dünya ile bağlantı kurabileceği ulaşım olanakları ve iletişim ağları 1980’li yıllara kadar gelişmemiştir. Bundan dolayı köylünün daha iyi koşullara sahip olan mekânlarla teması sınırlı kalmıştır. Köye katır sırtında yaptığı altı saatlik yolculuğunun hikâyesini anlatan Üstündağ köye ulaşma serüvenini şu sözlerle dile getirmektedir:⁵⁹

“Şehre grip Taşbayır köylülerini aramaya başladım. Odun getirmişlerdi. Buluşup tanıştık. On beş yirmi tane katırlı eşekli vardı. Bavulumu aldılar, bir eşiğin üzerine bağladılar. Bana da semerli ve iple üzenği yapılmış katır verdiler... Tabi ben de verilen katıra bindim. Dağlar, tepeler, dereler aştık, ırmaklar geçtik. Bazı yer çok dik bazı yer de çok sarp, kayalık katırlar gidemiyor, iniyorduk. Altı saat eylül sıcaklığında yürüdüktan sonra uzaktan evler görünmeye başladı. Köylüler, ta orası diye köyü bana tanıttılar.”

Köylünün gelenekçi ve bağnaz olduğu ileri sürülerek değişimin önündeki temel engelin bu olduğu savı yaygın olarak dile getirilmektedir. Ancak göz ardı edilen önemli bir gerçek vardır. Köylü de herkes gibi işine yarayabilecek, hayatını kolaylaştıracak olana sahip olmak ister. Ancak bunun için koşulların uygun olması önemlidir. Talip Apaydın *Sarı Traktör* başlıklı romanında köyün gelenekçi ve değişime karşı olduğunu vurgulamaktadır. Romanın kahramanı Arif, geleneksel tarım yöntemlerini bırakıp modern tekniklerle tarım yapabilmek için bir traktör almak istemektedir. Başta babası olmak üzere herkesi karşısına almak zorunda kalır ve çetin bir mücadeleye girer. Kitapta asıl anlatılmak istenen köylünün değişim konusundaki olumsuz tutumudur. Arif’in mücadelesi aslında köyü değiştirip dönüştürmek isteyen idealist öğretmenin köyün modernleşmesine dair olan özleminin bir göstergesidir. Yazara göre, köydeki bu bağnaz ve gelenekçiler olmazsa köy bir çırpıda modernleşecektir. Ancak yazarın görmek istemediği bir gerçek vardır. Köylü işine yarayacak şeyleri kendi koşulları ölçüsünde ister veya isteyebilir. Örneğin, Arif’in babası İzzet koşulları düşünerek traktör istemediğini şu sözlerle dile getiriyor: “*Ne zamandır “traktör” deyip tutturmuştu. Nasıl alınırdı şimdi traktör? Bir sürü borca gireceksin. Belki davar satacaksın. Başına iş açacaktı bu oğlan. Ne görürse ona beves ediyordu.*”⁶⁰

⁵⁹ Aziz Üstündağ, *Bir Öğretmenin Köy Hatıraları ve Şiirleri*, Doyuran Matbaası, İstanbul, 1975, s.5-6.

⁶⁰ Talip Apaydın, *Sarı Traktör*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2021, s. 9.

Mahmut Makal da değişim konusunda köyü şöyle tasvir etmektedir:⁶¹

“Tarihin ve medeniyetin gerisinde yüzyıllar boyunca dünyanın gidişine sırt çevirip kulaklarını tıkamış olan Anadolu köylerinden birine, yani bizim köye 1950 senesinde bir radyo girdi. O gün ikinci üzeri acele anteni gererek, bana hoş geldin demek için gelmiş ve bizim fakirhaneyi hıncahınç doldurmuş olan köylülerin huzurunda ilk defa o sihirli düğmeyi açtım. Verdiğim sigaraları tellendiriyorlar, hayret ve sevinç içinde, çalınan şarkıları, okunan haberleri dinliyorlardı. Saat 23'te radyo kapanıncaya kadar hiç kimse yerinden kıpırdanıp gitmediği gibi “havadis veren sandık” getirdiğimi duyup da soluğu bizde alanları ev avlu almaz olmuştu... Neden sonra akılları başlarına geldi, hayret içinde kafalarını sallayarak: “Vay ananın babanın çarığına, neler var dünyada. Şeytan işi! İnsanın bir türlü inanmasın bir türlü” diye konuşmaya başladılar.”

Makal, metnin devamında köylülerin artık her gün kendisine radyo dinlemeye geldiğini ve hatta bunların sadece kendi köylüleriyle sınırlı kalmadığını dile getirmekte; kısa süre içerisinde köylülerin beş radyo aldıklarını vurgulamaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi köylü aslında değişime kapalı değildir ve yeni gelen bir şeye ilgi duymaktadır. Ancak, Makal'ın anlattığı bu hikâyeye başlama şekli köylüyü nasıl algıladığının açık bir göstergesidir. Kendisine göre, Anadolu köyleri medeniyete ve dünyanın gidişatına sırt çevirmiş ve kulaklarını tıkamışlardır. Bu yüzden de köyün yaşadığı problemin temelinde aslında köylünün kendisi vardır.

Köy öğretmenlerinin önemle üstünde durduğu bir diğer mesele de köylünün dini inanca ve manevi şahsiyetlere büyük değer verdiğidir. Din adamlarının köyün ve köylünün önündeki en büyük engeli teşkil ettiği sıklıkla vurgulanır. Makal *Bizim Köy* eserinde, köylünün su problemini çözmeye çalışan Emin Usta'nın tek başına çalışarak çıkardığı suya karşı Necati Hoca'nın tavrını şu sözlerle dile getirmektedir: “*Ama aradan çok geçmedi, bir dedikodudur başladı. Ünü çevre köylere yayılmış olan bizim Necati Hoca bir düş görmüş: Melekler bu işe kızıyorlarmış. Köyün başına kudretten büyük bir bela gelecekmış; o su hayırlı bir su değilmiş.*”⁶²

Makal bu pasajında aslında köyün yararına olabilecek önemli bir şeye din adamının olumsuz yorumlarıyla engel olmaya çalıştığını anlatmak istemektedir. Makal'ın tespitine benzer bir anlatımı da Talip Apaydın yapmaktadır. Tokat civarlarındaki köylerde gezici başöğretmenlik yaptığı dönemde bulunduğu bölgede her yılı birkaç okul yaptıklarını; ancak Zuğru köyüne okul yapmak istediklerinde orda 30 yıldır çocuklara kuran kursu veren Hacı Osman'ın okul

⁶¹ Makal, *age.*, s. 91-94.

⁶² Mahmut Makal, *Bizim Köy*, Derinlik Yayınları, İstanbul, 1978, s. 76.

yapılmasına karşı olduğunu belirtmektedir. Hacı Osman’la görüşmesine rağmen onu ikna edemeyip köye okul yaptıracasına dair rest çekmiştir. Okulun yapım çalışmaları başlamış ama köylü bu durumdan hoşnutsuz olduğu için okul yapım işinde çalışanları taşlamışlardır. Hacı Osman bir süre sonra ölmüş ve okul inşaatı tamamlanmıştır. Apaydın okul inşasında güçlük çıkmasını Hacı Osman’a bağlamaktadır. Ancak anlattığı anının başında dönemin okullarının hangi koşullarda inşa edildiğine dair ipuçları vermektedir:⁶³

“Köy okullarının ve öğretmenlerin durumu ayrı bir dramdı. Bölgede her yıl 2-3 köye yeni okul yapılıyordu. Nice büyük köylerde hala okul yoktu. Taşını kumunu köylü çekeceği için, bir de uygun bir okul yeri göstereceği için -o zaman böyle idi- okul istemiyorlardı.”

Apaydın her ne kadar köye okul yapılırken yaşadığı problemleri anlatırken yukarıdaki cümleleri yazmış olsa da köylünün okula karşı olmasının nedenini ön yargılı bir şekilde sadece Hacı Osman’a bağlamıştır. Aslında 1940 ve 1950’li yıllarda köylülerin okulların yapımında çalışmaları ve bu okullar için köy içerisinde uygun bir yer ayarlamaları gerekiyordu. Bu zorunluluk da köylüler için önemli bir sorundu. Bu yüzden köylüler okul yapımlarına karşı gönülsüz kalmışlardır. Ancak Apaydın bu olayı tamamen dini bir noktaya bağlamış ve nihayetinde okul yapma işi tamamlanınca köyün din adamını yendiğini ima eden şu şiiri yazmıştır:⁶⁴

“Zuğru köyünün karanlığına kurşun sıktım

Dinlemem oradan gelen sesi

Yuvası bozulmuş yılanın

Aydınlığımda boğulacaktır

Ben geleceğe en sağlam köprüyü attım

Okulun duvarları yükseldikçe

Zuğurlu çocukların hayran gözlerinde

Geri olan eski olan

İlk olarak yendiğini hissetti...”

Apaydın çalıştığı bölgenin karanlıklar içinde olduğunu ve bunun temel nedenin eskiden kalma gerici zihniyetin olduğunu vurgularken kendisini de aydınlığın kaynağı olarak görmektedir. Bu durum “beyaz adamın dünyanın çeşitli yerlerine “medeniyet götürmesi”ne benzetilebilir.

⁶³ Apaydın, *Akan Sular Karşı*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 38.

⁶⁴ *age.*, s.39-40.

Fakir Baykurt da eserlerinde köydeki hacı-hoca tayfasının yeniliklerin önünde bağınazca durduğunu sıklıkla anlatmaktadır. Örneğin, *Köy Göçüren* romanında Kantarma köyü büyük bir su problemi yaşamaktadır. Su problemini çözmek için köy muhtarı Musa ve Hıdır çeşitli girişimlerde bulunurlar. Hatta köylerini ziyaret eden devlet başkanına da bu dertlerini anlatıp bir çare bulmaya çalışırlar. Ancak, köyün hacı-hoca takımı su sorunun çözümü yerine köye Kur'an kursu açılmasını isterler. Başkan her iki talebi de kabul eder. Kur'an kursu hızlı bir şekilde açılır ancak su sorunun çözümü uzadıkça uzar. Yazar, bu romanda da hoca tayfasının köyün yararına olan su sorunun çözümüne karşı olduğunu vurgularken; aslında köydeki inançlıların köyün değişiminin dönüşünün önündeki en büyük engel olduğunu anlatmak istemektedir.⁶⁵

Köylünün temizlik ve hijyen problemi de dönemin edebi eserlerinde sıklıkla işlenmiştir. Makal'ın *Köye Gidenler* adlı romanında bu konunun üstünde durulmuştur. Eserin kahramanı Ahmet'in köyle ilgili aklına iki sorun takılmaktadır: Su ve tuvalet sorunu. Kendisine göre, diğer sorunlar daha sonra gelmekteydi. Öğretmenlik yaptığı köyde tuvalet yapmak ve kullanmak nerdeyse hiç para gerektirmiyordu. Buradaki temel sorun ise köylünün anlayış sorunudur. Bu mesele ancak köylünün aklının ucuna azıcık etki edilmesiyle giderilebilirdi. Ahmet düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:⁶⁶

“Bu etkiyi yapabilmek için az uğraşmadı iki öğretmen. Her fırsatta, her rastladıklarıyla bu "ufacık" dert üzerinde durdular. Hele Durmuş çok kaba konuşuyor, en dokunulmaz duygularına hitap ediyordu. Müslümanlıklarını çürüttüğü gibi; üstü kapalı, gavur da sayılamayacaklarını bu durumlarıyla, çaktırıyordu. Ama ne suçları vardı adamların. Müslümanlık başka, bu işler başkaydı. Namazlıklarını, ahrete hazırlanmanın bütün yollarını küçükten beri nasıl öğretilmişse, gece gündüz öylece çalışıp, dinlerine hizmet ediyorlardı. Bu hela işi de öyle. Babadan nasıl görmüşlerse, onu sürdürüyorlardı. Eski köye yeni töre demek biraz da çıktığı kabuğu beğenmemekle ilgiliydi.”

Köyde tuvalet bulunması hijyen açısından önemli bir problem oluşturmaktadır. Ama bu sorun bir türlü çözülmemektedir. Oysa 1924 yılında çıkarılan “Köy Kanunu”na göre tuvalet ve hamam yapılması zorunlu işlerden birdir. Ancak, köylü bu zorunluğu yerine getirmemiş ve babadan gördüğü gibi yaşamaya devam etmiştir. Makal'a göre, bu konu da görev köye giden öğretmenlere düşmüştür. Hijyenle ilgili problemleri Üstündağ da şu şekilde aktarmaktadır:⁶⁷

“Ne o Hüseyin ağa yıkandın mı yoksa?

⁶⁵ Fakir Baykurt, *Köy Göçüren*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2021.

⁶⁶ Mahmut Makal, *Köye Gidenler*, Kariye Kitaplığı, İstanbul, 1998, s. 29-30.

⁶⁷ Üstündağ, *age.*, s. 31-33.

Hüseyin: Ali, güzel bir yıkandım. Avrat yok ne yapacaksın? İki ay oldu suya girmemiştin. İyice bir yıkandım.

Hasgöl: Nerede yıkandın Hüseyin ağa?

Nerede yıkandığımı bilmiyor gibi soruyorsun. Köylünün çoğu nerede yıkanır?

Anladık ama nasıl yıkandın?

Ahır güzelce tertemiz süpürdüm. Odanın içi gibi yaptım. Dışardan düz bir taş buldum. Kar ile iyice sildim. Onu da altına aldım. Bir kazan suyu da kaynatmıştım. Atın yanı başına oturdum. Sabunla kili de yanıma aldım. İşte temizce bir yıkandım.

Uzun Boylu Mevlüt: Peki Hüseyin Ağa senin ev soğuktur. Nasıl yıkanabildin?

Ohoo şunun konuşmasına bak. Ahırda eşek var, atı da yeni aldım. İnek bir de öküz var. Senin sobalı odandan sıcak. Fırın gibi, o kadar hayvanın gübresi yanıyor, hiç soğuk olur mu?...

Peki Hüseyin ağa suyu döerken gübre parçaları üzerine sıçramıyor mu?

Sıçrasa da önemli sayılmaz. Bir iki parça kalır son zaman onu da siler çıkarız?”

Hayvan pislikleri içerisinde banyo yapan bir köylünün tasvir edildiği yukarıdaki anlatıda aslında köylünün temizlenmeye çalışırken bile ne kadar pis olabileceği vurgulanmaktadır. Bu ve buna benzer onlarca anekdota dönemin roman ve anılarında rastlanmaktadır. Özellikle köylü cehalet, hurafe, üfürükçülük, yobazlık, geri kalmışlık vb. gibi birçok olumsuz nitelikle o dönemin köy romanlarında işlenmiştir. Aslında köylülükten gelip değişen ve köye yabancılaşan öğretmenler tarafından köye dair bilgi yeniden üretilmiş ve köylü ötekileştirilmiştir.

Sonuç

Bu çalışmanın temel sorunsalı, Cumhuriyet Dönemi’nde öğretmen olarak yetiştirilen köy çocuklarının geçirdikleri zihinsel ve duygusal dönüşüm neticesinde içinde doğup büyüdüğü mekâna ve topluma nasıl ve hangi süreçlerle yabancılaşmış olduklarını sorgulamaktır. Osmanlı’nın köylü toplum mirası üzerinde yükselen Türkiye Cumhuriyeti eskiyi reddederek modern bir ulus devlet kurmaya çalışmıştır. Bunu yaparken bir yandan köylü efendi olarak yüceltilmiş bir yandan da cahil, pis, geri kafalı, medenileştirilmesi gereken bir nesne gibi algılanmıştır. Köylüyü değiştirebilmek için köylere öğretmen yetiştirecek kurumlar kurularak köy çocukları eğitilmiştir. Bu okullarda okuyan çocukların zihinsel yapısı hem aldıkları derslerle hem de Kemalist ideolojinin etkisiyle değişmiştir. Eğitimleri sonucunda kendilerini köyü aydınlatacak

misyonerler olarak görmüşlerdir. Onların gözünde köyler kendi doğup büyüdüğü köyler değildir. Artık kendileri hem zihinsel hem de duygusal olarak bambaşka bir dünyanın insanına dönüşmüşlerdir. Yeni keşfettikleri dünya, eski yaşam yerlerinden daha “modern”, “ileri” ve “çağdaştır”. Artık onların gözünde köylü cahil, aydınlatılması gereken yobazlardır. Köy ve köylüleri eskinin vücuda gelmiş hali olarak görmektedirler. Dönemin köy kökenli öğretmenleri yüzlerine taktıkları “beyaz maskelerle” artık köylü değildirler. Onlar 1930’ların dergilerinde köy ve köylü ile ilgili üretilmiş bilgilerin taşıyıcı ve anlatıcısıdır. Hatta artık köye dair bilgileri üretenlerdir bu yazarlar.

Cumhuriyet döneminde yetişmiş olan bu köy çocukları bir noktada Avrupalı Şarkiyatçılara benzemişlerdir. Şarkın bilgisini üretirken şarklıyı ötekileştiren beyaz adama benzemeye başlamışlardır. Yaşadıkları mekânı tıpkı Avrupalılar gibi ötekileştirmişler ve kendilerine köylüden daha üstün bir rol atfetmişlerdir. Zihinlerinde, duygu dünyalarında köyü ve köylüyü değiştirecek, dönüştürecek, medenileştirecek öncü güç kendileriydi. Başka bir ifade ile kendi kimliklerini öncü, aydınlanmacı, uygarlaştırıcı olarak tanımlarken bir biz olgusu yaratmışlar ve aynı zamanda bu kimliğin karşısında bir öteki köylü kimliği de oluşturmuşlardır. İşte kendilerini öncü olarak gören bu sınıfın köye ve köylüye dair ürettiği bilgi günümüz köylü algısının da temelini oluşturmuştur. Başka bir ifade ile gündelik hayatımızda köylülüğün bir hakaret (cahil, bağınaz, pis, kaba) gibi kullanılmasında önemli etkileri olmuştur. Köy ve köylülüğün sorunlarını gündeme getirerek köylüye yararlı olmaya çalışan misyonerler farkında olmadan Anadolu köylüsü ile ilgili ortaya çıkan olumsuz algının temel taşıyıcıları olmuşlardır. Kaleme aldıkları eserlerde ve sonraki dönemlerde beyaz perdeye yansıyan köy ve köylü temalarında bu olumsuz algı derinden hissedilmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara

BCA: 180.09/113.551.13.

Resmî Yayınlar

“442 Numaralı Köy Kanunu” (18 Mart 1924) *Resmî Gazete*, Sayı 68, Yayımlandığı Düstur: Tertip 3, Cilt 5, Ankara, s.336.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (1970) *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması*, Ankara.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) (1935) *1935 Genel Nüfus Sayımı: Vilâyet, Kaça, Şehir ve Köyler İtibari İle Muvakkat Rakamlar*, Ulus Basımevi, Ankara.

DİE (1937) *Genel Nüfus Sayımı: Köyler Nüfusu*, Hüsni Tabiat Basımevi, İstanbul.

DİE (1973) *Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişiminin 50 Yılı*, DİE Matbaası, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2014) *İstatistiki Göstergeler 1923-2013*, TÜİK Matbaası, Ankara.

Kitaplar ve Makaleler

AHMET Feroz (2010) *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayın, İstanbul.

AKYÜZ Yahya (2006) *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2006*, Pegem Yayınları, Ankara, 2006.

APAYDIN Talip (2016) *Akan Sular Karşı*, Literatür Yayınları, İstanbul.

----- (2021) *Sarı Traktör*, Literatür Yayınları, İstanbul.

(2006) *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

AVAR Sıdika (2004) *Dağ Çiçeklerim*, Berikan Yayınevi, Ankara.

AYDEMİR Şevket Süreyya (1974) *Sıyrı Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

BAYKURT Fakir (2019) *Kavacık Köyünü Öğretmeni*, Literatür yayınları, İstanbul.

----- (2021) *Köy Göçüren*, Literatür Yayınları, İstanbul.

----- (2022) *Onuncu Köy*, Literatür Yayınları, İstanbul.

BERKES Niyazi (2016) *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

ÇANKAYA Erol (2013) Köy Edebiyatı ve Köy Edebiyatında Köye “İçeriden” Bakış-Doğuşu, Etkileri, Sonuçları, *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı 4, s. 473-488.

DİLEK Hızır (2016) Köy Muallim Mektepleri ile Köy Okulları Müfredat Programının Analizi ve Yurttaşlık Bilgisi, *Kilis Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, s. 92-110.

FANON Frantz (2022) *Siyah Deri Beyaz Maskeler*, Metis Yayınları, İstanbul.

GAZALCI Mustafa (2021) *21 Köy Enstitüsü Çınarları Anlatıyor*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

GERAY Cevat (1975) *Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar (Sorunlar Yaklaşımlar ve Örgütlenmeler)*, Sevinç Matbaası, Ankara.

----- (1975) Türkiye’de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy Kent Yaklaşımı, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 30, Sayı 1, 1975, s. 45-66.

- HOBBSAWM Eric J. (1998) *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991: Aşırıliklar Çağı*, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- İLERİ Turgut (2019) Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Bağlamında Kız Enstitüleri'nin Türk Modernleşmesindeki Yeri ve Önemi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 65, s.193-226.
- İNCE Gökçen Başaran (2014) *Domatesi Çiçek Sananlar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- KAHRAMAN H. Bülent ve KEYMAN E. Fuat (1998) Kemalizm, Ortyantalizm ve Modernite, *Doğu Batı Dergisi*, Sayı II, s. 75-88.
- KARAÖMERLİOĞLU Asım (2011) *Orda Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Dönemi Köycü Söylem*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KIRBY FAY (1962) *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, İmece Yayınları, Ankara.
- KONGAR Emre (2006) *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı Cilt 1-2*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KÖYMEN Nusret (1933) Köy Misyonerliği, *Ülkü*, Sayı 8, s. 150.
- (1933) Köy Seferberliğine Doğru, *Ülkü*, Sayı 5, s. 355-361.
- KÖYMEN Oya (2008) *Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar, Üretenler, Patronlar*, Yordam Kitap, İstanbul.
- MAKAL Mahmut (1952) *Köyümden*, Varlık Yayınları, İstanbul.
- (1978) *Bizim Köy*, Derinlik Yayınları, İstanbul.
- (1998) *Köye Gidenler*, Kariye Kitaplığı, İstanbul.
- ONBAŞI Funda Gençoğlu (2011) Halkevleri ve Ülkü Dergisi: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycülük Tartışmaları, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 20, Sayı 3, s. 69-88.
- ÖRMECİOĞLU H. Tuğba (2019) Cumhuriyet İlk Yıllarında Köycülük Tartışmaları, *Belleten*, Cilt 3, Sayı 297, s. 729-752.
- ÖZER Sevilay (2013) *Demokrat Partinin Köy ve Köylü Politikaları (1946-1960)*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- ÖZTÜRK Ahmet (2021) *Doktorlar Köy Yollarında: Türk Ocakları'nın Halka Doğru Yönelişi ve Köycüler Cemiyeti'nin Faaliyetleri*, Kitap Kulübü Yayınları, Kütahya, 2021.
- SAİD Edward (2022) *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, Metis Yayınları, İstanbul.

- SEVAL (1947) Köy Enstitülerinin İçyüzü, *Büyük Doğu Dergisi*, , Cilt 3, Sayı 69, 1947 (Ekim), s. 6.
- SEYFİ Hüseyin (2016) *Anadolu'da Dört Bini Yılı Yaşayanlar*, Grafik Yayınları, Ankara.
- TAŞ Barış (2016) Türkiye'de Coğrafi Bakış Açısıyla Köy Kavramı, TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Ankara, (Ekim), s. 292-302.
- TİMUR Taner (2001) *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, Ankara.
- TONGUÇ İsmail Hakkı (2011) *Canlandırılacak Köy*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- TUNÇAY Mete (2015) *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN Orhan (2016) *Türk Köy Sosyolojisi ve Sorunlarımız*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- ÜSTÜNDAĞ Aziz (1975) *Bir Öğretmenin Köy Hatıraları ve Şiirleri*, Doyuran Matbaası, İstanbul.
- WOLF Eric R. (2000) *Köylüler*, İmge Kitabevi, Ankara.
- YILDIRIM Melehat (2021) Frantz Fanon, Siyah Deri Beyaz Maskeler Üzerine Bir İnceleme, *Kültürel Çalışmalar ve Medya Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, s. 212-217.
- YILDIRMAZ Sinan (2021) *Türkiye'de Köylülüğün Sosyal Tarihi (1945-1960)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ZÜRCHER Erik Jan (2017) *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ekler

Yıl	İl Sayısı	İlçe Sayısı	Köy Sayısı
1927	63	328	40600
1935	57	356	34876
1940	63	370	34024
1945	63	396	34063
1950	63	422	34252
1955	66	493	34787
1960	67	570	35441
1965	67	571	35638
1970	67	572	35996
1975	67	572	36115
1980	67	572	36155
1985	67	580	36022
1990	73	829	36226

Ek 1- Tablo 1: Nüfus Sayım Yıllarına Göre Mülki İdare Sayılarında Meydana Gelen Değişiklikler ⁶⁸

⁶⁸ TÜİK, *İstatistiki Göstergeler 1923-2013*, Türk Matbaası, Ankara, 2014, s. 5.

Nüfus Grubu	1935 Yerleşme Sayısı %	Nüfus	1960 Yerleşme Sayısı%	Nüfus	1970 Yerleşme sayısı%	Nüfus
0-150	22.4	6.1	7.4	1.5	7.3	1.3
151-250	24	13.6	16.8	6.4	15.2	5
251-500	34.2	34.4	38.3	26.2	36.3	21.8
501-750	11.5	19.6	18.7	21.6	28.8	32.8
750-1500	6.7	18.3	13.1	23.2	7.2	14.2
1501-2000	0.7	3.2	3.9	11.2	2	5.5
2001-	0.5	4.3	1.6	9.9	3.2	20,4
Toplam	100	100	100	100	100	100

*Ek 2 - Tablo 2: Nüfus Büyüklüklerine Göre Köy Muhtarlıklarının Dağılışı*⁶⁹

⁶⁹ Cevat Geray, “Türkiye’de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy Kent Yaklaşımı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 30, Sayı 1, 1975, s. 48.

— ۳ —

اوجدن آشاغی نومرو آلان نامرد مکتبه قبول اولونماز . اهلیت امتحاننده موفق اولانلرک عددی قرق شجایور ایدرسه ، امتحانده مک یوکسک نومرو قازانانلردن صبراسیله قرق کشتی تقریق اولونور .

ماده ۶ — مکتبه قبول اولونان طلبه تحصیلی بیتیردکدن سوکره رکالتجه تعین اولوناجق کویلدرد لاقفل آتی سنه معاملک ایچکجه مجبوردر . نامزد بومکلفیتی اقالده چکنه دارئر کفیل اراکه و نومی وجهله برسدی کرک کندبسی و کرک کفیل امضا ایدوب کتب عدلدن تصدیق ایندیرر .

ماده ۷ — کوی معلمکتبی مآذولرینه مأمور اولدقاری کویلدرد مکتبلک باندده برمسکن و باغچه لک برتامین اولونور .

ماده ۸ — کوی معلمکتبی مآذولری بش سنه کویلدرد ایقای خدمت ایندکدن سوکره آرزو ایدرلر سه بر معلمکتبده سولک ای صنف درس لرندن امتحان و بردرک بش سنه لک معلمکتبی مآذوی سنه قس اکتساب ایدرر .

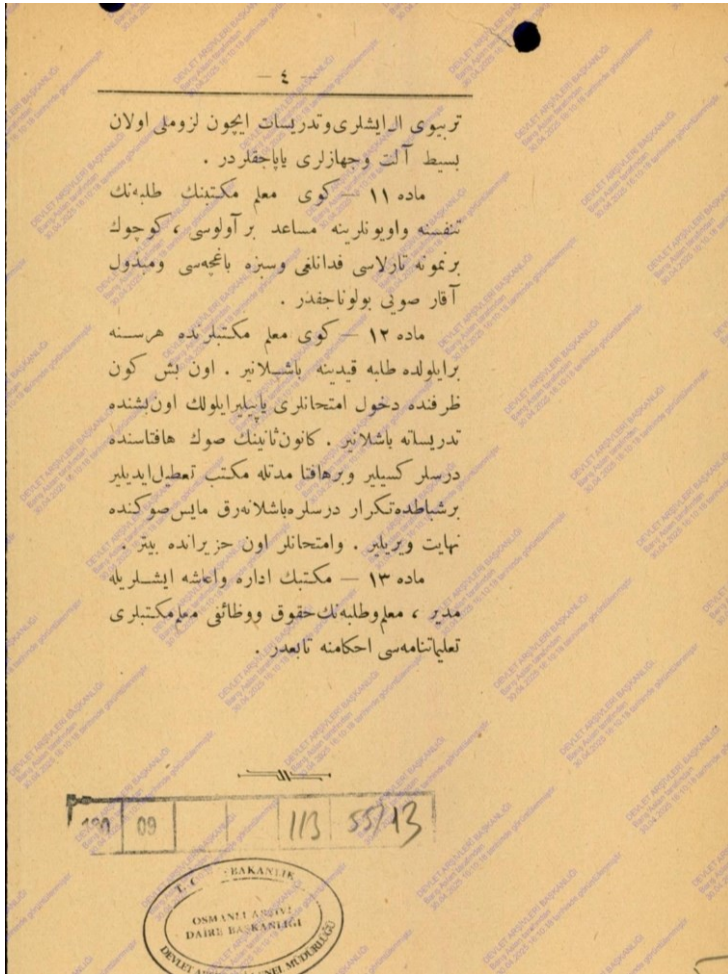
ماده ۹ — کوی معلمکتبه مربوط بر تطبیقات مکتبی بولوناققدر . تطبیقات مکتبی کوی مکتبلرینه نونا اولاجق برارزده تشکیل و اداره اولوناجقدر

ماده ۱۰ — کوی معلمکتبده برایش درس خا نسی بولوناجقدر . بوراده معلمکتبی طایبه سی

کوی معلمکتبی هاتفاق توزیع دروس جدولی

درس	۱	۲	۳	معلم
قرائت	۲	۲	۳	۷
تحریر	۲	۲	۲	۶
املا	۲	۱۰	۲	۳
قواعد	۲	۱	—	۳
بازی	۲	—	—	۲
تاریخ	۲	۲	—	۶
جوغرافیا	۲	۲	—	۶
یورد بیلگیسی	۱	۱	—	۳
دین	۲	۲	—	۴
تربیه	—	۲	—	۴
اصول تدريس	—	۲	—	۲
ریاضیه	۳	۳	—	۷
طبیعه	۲	۲	—	۵
زراعت	—	۲	—	۳
فیزیک - کیمیا	۲	۲	—	۵
حفظ الصلحه	—	—	—	۵
تطبیقات	۲۴	۲۴	۲۰	دوقور
آل ایچی	۲	۲	۶	تربیه معلمی
رسم	۲	۲	۱	بایرر اچقدر
موسیق	۲	۲	۱	—
ژیمناستیک	۲	۲	۱	—
زراعت ایشلری	۱	۱	۱	طبیعه معلمی

3

*Ek 3- Muallim Mektebi Talimatnamesi*⁷⁰

⁷⁰ BCA: 180.09/113.551.13.

KÖY ENSTİTÜLERİNİN İÇYÜZÜ

ESKİ Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel zamanında, onun teşebbüsüyle kurulan ve son günlerde günün dekkodulu mevzuları arasında giren köy Enstitülerinin iç yüzünü, buna yakından şahit olmuş bir öğretmenin sıfatıyla bildiriyorum: Köy Enstitülerinin kuruluşunda haklı gaye nedir?

Türkiye'nin mevcut 40 bin köyünün 52.581 okulsuz ve öğretilmezdir. Bu okulsuz köyleri okula ve öğretmenlere okulları öğretmene kavuşturmak, dolayısıyla bilgin ve cahil kalan efendimiz köylüyü millî gelişmelerimize yaraşan bir şekilde yetiştirmek ve azınlıkta kalan münnevver zümreye katmak... Ghyah bu!

Sekillerin köylere razbet göstermedikleri illeri sürdükler, bu enstitüler mezun olan gençler, 20 lira gibi bir derde deva olamayacak bir ücretle ve 20 sene mecburi hizmetle köylere öğretmen olarak gönderildiler. Ayrıca bu öğretmenlere 50 ilâ 200 dönüm arazi ile at, araba ve sanat aletleri de verilmesi kanunî bir vavıldır.

4 senedenberi mezun olan Köy Enstitüsü öğretmenlerinin bir çoğu vadedilen araziyi alamamışlardır. Bu yüzden, ücretleri kâfi gelmediği için demirbaş sanat malzemelerini, at, araba ve davarlarını tereddüdüyle satmışlardır. Bu satışlar kanunen suç olduğu halde maalesef kimse bunları hesabına soramamıştır.

Köy çocuklarını köyden alıp her türlü bilgilerle mücehhez bir öğretmen olarak köye iade etmek gayesindeki Enstitüler, gayesinin aksini tahakkuk ettirmek yolunu tutmuşlardır.

Bilgili, ruhlu, köye faydalı öğretmen verince, köylü, bunların tamamen aksiyale karşılığıdır. Düzici Köy Enstitüsü mezunlarını öğretmen olduğu Adananın 11 kilometre uzakındaki İncirlik köyünde bir çocuk dahi sınıfı geçememiştir.

Çünkü bu öğretmenlerde çocuklara intikali kabil bir bilgi ve duygu yoktur.

Bunların nasıl mezun olduklarını soracaksınız? Hasan Ali Yücel'in Bakanlığı ve Hakkı Tonguç'un Umumi Müdürlüğü zamanında, sınıf geçmek için derslere çıkmak, vazifeleri yapmak mecburiyeti yoktu. Vazifelerini yapmayan bir talebeyle öğretmeni zayıf not vermezdi. Böyle bir hâdisse vukuunda talebesini karşısında görür ve türlü hakaretlere maruz kalırdı. Buna karşı öğretmen, bir nevi evlâd olan bu küstah talebinin kulağına

çeker ve biraz da tektir, ederse hakaret daha şedid bir şekle girdiği gibi, zavallı öğretmeni doğrudan doğruya Tonguç babaya (*) veya Hasan Ali Yücel'e şikâyet edileirdi. Çünkü talebelerin eline verilen 6 maddede bu yetkiyi onlara vermişti.

Böylece öğretmen talebinin notunu kıramaz ve köy enstitülerinden bu şekilde öğretmen çıkar, Eğer bu hakikatler yalanlanacak olursa bunlardan birçoğunun teker teker isimini ve köylerini bildireceğim.

Kültür bakımından bilgileri sıfır olan köy enstitüsü talebelerine eski Bakan zamanında müzik ve tiyatro en fazla öğretilen bir şeydi. Bu da, enstitüyü tefteğe getiren müfettiş, vali, kaymakam veya her hangi bir sebeple ziyarete gelen her hangi bir büyüğün birdenbire gözünü kamamıştır. Çünkü bu çocuklar, büyük ak-saklıklarından birisi de, kız ve erkek öğrenciler arasındaki serbestlik, Meslek bir kız hiçbir yakınıgı olmayan bir erkek talebe ile enstitü geçesinden harice çıkar ve isterse bir iki gün gelmez. Bu da idarece tabii görüldü ve arzu edilecekti. İdarenin tavassutu ile nişanları bile yapılırdı. Lütfen hüküm siz verin! Okul idaresinden her türlü müsahabaya nail bir hava içinde ders yapılabildi mi?

Çok iyi hatırlıyorum ve bu hadisi (*) (Köy Enstitüsü talebelerine Hakkı Tonguç'a Tonguç baba derlerdi.)

Bu resme dikkatle bakınız: Recep Peker kabinesinde Milli Müdafaa vekili Cemil Cahit Toydemir'in Beylerbeyindeki yalının resmidir. Yalının rıhtımında İngiliz sefaretinin alt büyük bir sandık gördüğümüzü zira eski Milli Müdafaa Vekili bu yaz yalını - galiba 3000 lira mukabilinde - İngiliz sefaretinin bir vâkı kiralama ve bütün yaz boyunca yalının önünde İngiliz bayraklı motorlar fingatmıştır. Hâdisse son derece basit değil mi? Evet, bir ev sahibi, hakkile malik olduğu evini bir cennehpe kiralama; bundan ne çıkar? Hiç birşey çıkamaz. Fakat bu ev vatan müdafaaının başında bir zata ait olur ve yabancılara sefalet mensubuna kiralannas başa mevzu buluruna için mânevi rengi değişir. Herhangi bir yerde alt ota hiçbir fevkalâdeleik be-hirlemecek olan bu hâdisse, muvazaf bir Milli Müdafaa Vekili ile bir sefalet memuru arasında o kadar olmaz. Bir işi ki, lûtûn cibân iharinde bir eşine rastlanamaz dense mubalâga sayılmaz.

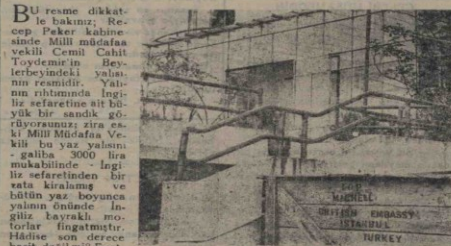
seyi bilen öğretmenlerde hayattadırlar: Düzici Köy Enstitüsünde 1945-1946 ders yılında son sıfıftan imai bısce sonunda çocuk mezun edildi ve öğretmen oldu. Şimdi Balıç kızasının bir köyünde öğretmenlik yapmakta olan bu adamdan, okuldaki icrastından başka ne bekleyebilirsiniz?

İzmir Köy Enstitüsünde bir ağam müfettişle arkadaşım Osman Saygı ile (halen tarih öğretmenidir) isim bısce mahfuz bir talebinin önündeki defterinde, Kaymaktabaşım solda sıfır burakan müsteşeh bir şir okuduğunu gördük ve cinden alık, idareye bildirdik; maalesef bu da iyi karışmadı. Çocukun el yazısı ile yazılmış olan bu şir de halen elimizde.

Bu Enstitüler çocuklara soluca fikirler aşılayan öğretmenlerle karşılaştık.

Çocuklara millî ruh aleyhinde fikirler aşılayan bu öğretmenlerle saf olmalarını zehirlemeye muvafak oldukları birkaç çocuğu Enstitünün değerli müdürü Sofa Güner ile Eğitim Baş İhsan Baykal'a bildirdik. İlahedeni vapırlar ve Bakanlık haberdar Ettiler. Yeni Bakanımız Neşat Semsettin Sırac, enstitüler bu sokaklardan tamamen degilece kısmen kurtarmıştır.

Osman Seval

BU resme dikkatle bakınız: Recep Peker kabinesinde Milli Müdafaa vekili Cemil Cahit Toydemir'in Beylerbeyindeki yalının resmidir. Yalının rıhtımında İngiliz sefaretinin alt büyük bir sandık gördüğümüzü zira eski Milli Müdafaa Vekili bu yaz yalını - galiba 3000 lira mukabilinde - İngiliz sefaretinin bir vâkı kiralama ve bütün yaz boyunca yalının önünde İngiliz bayraklı motorlar fingatmıştır. Hâdisse son derece basit değil mi? Evet, bir ev sahibi, hakkile malik olduğu evini bir cennehpe kiralama; bundan ne çıkar? Hiç birşey çıkamaz. Fakat bu ev vatan müdafaaının başında bir zata ait olur ve yabancılara sefalet mensubuna kiralannas başa mevzu buluruna için mânevi rengi değişir. Herhangi bir yerde alt ota hiçbir fevkalâdeleik be-hirlemecek olan bu hâdisse, muvazaf bir Milli Müdafaa Vekili ile bir sefalet memuru arasında o kadar olmaz. Bir işi ki, lûtûn cibân iharinde bir eşine rastlanamaz dense mubalâga sayılmaz.

Ek 4- 24 Ekim 1947 Tarihli Büyük Doğu Dergisinin Köy Enstitüleri ile İlgili Eleştiri Yazısı⁷¹

⁷¹ Osman Seval, "Köy Enstitülerinin İçyüzü", *Büyük Doğu Dergisi*, Cilt 3, Sayı 69, Ekim 1947, s. 6.